

KRUŞÇEF'TEN SONRA ÇİN - SOVYET İLİŞKİLERİ (1965 - 1970)

Ömer MADRA

S U N U Ş

1956 yılının ortalarından itibaren dünyanın en büyük iki komünist partisi, Çin Komünist Partisi ile Sovyetler Birliği Komünist Partisi arasında bir görüş ayrılığının ilk belirtileri su yüzüne çıktı. Yugoslav Tito grubunu revizyonistlikle suçlayan ve Sovyet Partisi'nin XX. Kongresinde ortaya atılan bazı yeni tezleri ölçülü bir dille eleştiren Çin Komünistleri, ilerde eşi görülmemiş boyutlara ulaşacak olan bir tartışmanın temellerini atmaktaydılar. Nitekim, tarihi bir perspektif içinde çok kısa sayılabilecek bir sürede sözkonusu görüş ayrılıkları, iki ülke arasında silâhlı çarpışmalara kadar varan bir çatışma haline dönüştü.

Çin-Sovyet çatışması, içinde bulunduğumuz 1970 yılında da bütün şiddetli ile süregeliyor.* Çin komünistleri bu mücadelenin, «proletaryanın, dünya üzerindeki bütün emekçi halkların davasının başarısı ya da başarısızlığı üzerinde ve insanlığın kaderi üzerinde hayatî bir rol oynayacağı» görüşündedirler.¹ Aynı görüşte olalım olamayalım, bu mücadelenin esas olarak uluslararası komünist hareketin teorisi, temel çizgisi ve politikası bakımından büyük bir önem taşıdığını ve belirleyici bir rol oynadığını teslim etmek zorundayız.

Kruşçef sonrası Çin-Sovyet ilişkileri de tümüyle bu genel mücadelenin damgasını taşımaktadır. Gerçekten, Kruşçef'i izleyen Sovyet yöneticileri, onun iç ve dış politika anlayışından uzaklaşmamışlar, Çinliler de «Kruşçefsiz Kruşçef Revizyonizmi»ne karşı «dişediş» mücadele vermekten geri durmamışlardır. Dolayısıyla, bu dö-

(*) Bu inceleme 1970 Nisan - Mayıs aylarında hazırlanmıştır.

(1) «Carry the Struggle Against Khrushchov Revisionism Through to the End», *Peking Review*, C. VIII, No : 25 (June 18, 1965), s. 9.

nemdeki ilişkileri ve bu ilişkilere yön veren etkenleri kavrayabilmek için Pekin-Moskova çatışmasını başından itibaren özetlememiz gerekli görünmektedir. Bu özetlemeyi iki ayrı kesim halinde yapmayı, yani önce ilişkileri kronolojik bir çerçeve içinde vermeyi, sonra da ideolojik uyumsuzluk noktalarından en önemli bulduklarımızı nakletmeyi uygun bulduk. Bu durum çalışmamızı biraz uzun ve sıkıcı hale getirse bile, kanımızca konunun kavranması bakımından kaçınılmazdır.

Bu çalışmada çatışmayı esas olarak ideolojik açıdan ele aldık. Çünkü Çin Halk Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler örgüsünün büyük ölçüde ideolojik mücadele tarafından belirlendiği kanısındayız. Bu yüzden, Çin-Sovyet ilişkilerinin, daha doğrusu çatışmasının izahı için çeşitli yazarlarca ileri sürülmüş bulunan birçok görüşleri, örneğin toprak ve sınır meseleleri gibi tarihî-coğrafî unsurları, ekonomik ve askeri farklılık ve dengesizlik, ulusal rekabet gibi etkenleri, bunların oynadıkları rolün önemini tartışmaksızın, incelememizin dışında bırakıyoruz. Bu unsurların yanısıra, iki devletin uluslararası komünist hareketin liderliği için mücadele ettikleri de sık sık öne sürülmekte. Bizce bu tamamen doğru bir görüştür. Ancak, unutulmaması gereken nokta şudur: burada liderlik mücadelesi ideolojik mücadeleden soyutlanamaz; tersine bu tamamen ideolojik bir mücadele niteliği taşır. Çünkü bugün iki başlı bir görünüme sahip olan uluslararası komünist harekette, her iki merkez de kendi görüşlerinin hâkim çizgi haline gelmesi için çaba harcamaktadır, ve her ülkede çeşitli parti ve gruplar bu iki görüşten birinin çevresinde kümelenmiş durumdadırlar.

Amaç ve yöntemle ilgili son bir noktayı belirtelim: Çalışmamızda esas olarak orijinal kaynaklardan, yani Çin ve Sovyet basınında çıkan yazılarla, her iki tarafın parti ve devlet yöneticilerinin konuşmalarından, yazılarından vb. yararlandık. Bunda güdülen amaç, çalışmanın nispeten dar sınırları içinde, fazla yorum ve tahlile yer vermeksizin, bu çok yönlü ilişkiler dizisini kalın çizgileriyle ortaya koyabilmektir.

I) KRUŞÇEF'İN DÜŞÜŞÜNE KADAR ÇİN-SOVYET ÇATIŞMASI

A) Kronolojik Özet²

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 1956 Şubatında toplanan

(2) Çatışmanın, Kruşçef'in düşüşüne kadar olan kesiminin özetlenmesinde esas olarak yararlandığımız kaynak: Jean Baby, **Çin-Rus Çatışmasının İçyüzü**, (Derleyen Orhan Eti), Gün Yayınları, İst., 1967.

XX. Kongresi, uluslararası komünist hareketin genel durumuna ilişkin önemli bazı yenilikler getiriyordu. Kruşçef, bu kongreye sunduğu «gizli rapor»la «de-Stalinizasyon» kampanyasını başlatmış, Kongre de, bundan sonra Sovyet yöneticilerinin sıkıca bağlı kalacakları iki yeni tez ortaya atmıştı. Bu tezler : «çağdaş dünyada savaşın önlenemez niteliğini kaybettiği» ve «kapitalist ülkelerde ihtilâller olmaksızın sosyalizme geçmenin artık mümkün olduğu» şeklinde formüle edilebilir. Aynı yıl içinde, Nisan ve Aralık aylarında Çin Komünist Partisinin organı *Renmin Ribao'da* (Halkın Gazetesi) «Proletarya Diktatörlüğünün Tarihi Tecrübesi Üzerine» ve «Proletarya Diktatörlüğünün Tarihi Tecrübesi Üzerine Bir Daha» başlıklı iki teorik yazı yayınlandı. Bu yazılarda esas olarak, sosyalist kamptan uzaklaşma yolunu tutan ve özel bir uygulamayla ortaya çıkan Yugoslav Tito grubu suçlanmakla birlikte, Sovyetler Birliği, Stalin, revizyonizm ve enternasyonal dayanışma konuları da ele alınarak, Sovyet yöneticilerine karşı bazı eleştiriler yöneltilmekteydi. İşte, yirminci yüzyılda komünistler arası en büyük tartışmanın başlangıç noktasını burada bulmak mümkündür.

1957 yılı başında, Çin Komünist Partisi lideri Mao Zedung «Halk İçindeki Çelişmelerin Doğru Ele Alınması» üzerine yaptığı konuşmada sosyalist toplumlarda sınıflar arası çelişmelerin ortadan kalkmayıp süregeldiğini ve bu toplumlarda sosyalizmin mi yoksa kapitalizmin mi galip geleceği meselesinin henüz çözülmemiş olduğunu belirtiyordu.³ Esas olarak Çin komünistlerine hitap etmekle birlikte, bu konuşma Sovyet yöneticilerinin görüşlerine ters düşen ve ilerde yer alacak tartışmanın odak noktalarından birini teşkil edecek yeni önermeler getirmekte ve ileride değineceğimiz Büyük Proleter Kültür İhtilâlinin teorik temelini teşkil etmekteydi.

Bu gelişmelere rağmen, iki parti ve iki ülke arasındaki çelişmenin derinleşmesi için vakit henüz erkendir. 1957 Ekiminde Çin-Sovyet gizli askerî işbirliği antlaşmasının imzalanmasıyla, Sovyetler Birliği Çin'e atom bombası modellerini vermeyi taahhüt ediyordu. Aynı yılın sonlarında sosyalist ülkelerin komünist ve işçi partileri Moskova'da toplanarak, oybirliği ile kabul edilen resmî bir deklarasyon yayınladı. Deklarasyonun son şeklini almasına kadar Çin Komünist Partisi temsilcileriyle Sovyetler Birliği Komünist Partisi temsilcileri arasında sert tartışmalar çıkmış olmasına rağmen, karşılıklı tavizlerle bir uzlaşmaya varmak mümkün oldu.

(3) *Selected Readings From the Works of Mao Tse-tung*, FLP, Peking, 1967, s. 358-361, 375.

1956-1957 yıllarının, Çin-Sovyet uyuşmazlığında önemli bir başlangıç olduğu ve fakat bu dönemde Sovyetler Birliği'nin sosyalist kamp içinde liderliğini tartışılmaz bir biçimde koruduğu söylenebilir. Bundan sonraki üç yıl ise, çatışmanın unsurlarının iyice belirmesine sahne olacaktır.

Bütün komünist ve işçi partilerini bağladığı ve uluslararası komünist hareket için kanun geçerliğinde bir belge olduğu kabul edilen 1957 Moskova Deklarasyonunda «Amerikan emperyalizminin dünya gericiliğinin merkezi» olduğu belirtilmekte idi. Bununla birlikte, belgeyi davranışlarına uygun biçimde yorumlamakta fazla güçlük çekmeyen pragmatik düşünceli Kruşçef, özellikle 1958 yılından itibaren Amerika Birleşik Devletleri ile bir yakınlaşma politikası izlemeye koyuldu. Önemli dünya meselelerinin çözülmesi ve dünya savaşının önlenmesi için, büyük devletler —ve özellikle Sovyetler Birliği ile ABD arasında— yapılacak «zirve» toplantılarına bel bağlayan bir politika anlayışının teorik çerçevesi de «barış içinde birarada yaşama» ve buna paralel olarak «barış içinde yarışma (rekabet)» tezlerinin geliştirilmesi ile sağlandı. Bu genel politika doğrultusunda Kruşçef, 1959 Eylülünde ABD'ni resmen ziyaret edecek ve Eisenhower'le «Camp David görüşmeleri»ni yapacaktır. Bu görüşmelerden kısa bir süre önce ise Sovyetler Birliği, Çin'e atom bombasının yapımı için gerekli bilgi ve belgeleri vermediği öngördüğü antlaşma ~~ın~~ tarafı olarak feshetmiştir. Antlaşmanın feshi, Çinliler tarafından sonradan Camp David görüşmelerinin önemli bir unsuru olarak yorumlanmıştır. Artık Sovyet liderlerinin, kendi genel politikalarıyla hemfikir olmayan Çinlileri baskı altına almak istedikleri görülmektedir. Yine bu doğrultuda Sovyetler, Çin-Hindistan sınırında çıkan bazı olaylarla ilgili olarak Çin'i adeta «azarlar» nitelikte bir bildiri yayınlamışlar ve bunu izleyen aylarda da Çin Komünist Partisi liderlerini —Komünler, İleriye Doğru Atılım vb. politikalarından dolayı— devlet yönetiminde «maceracı» bir politika izlemekle suçlamışlardır.

1960 yılı Nisan ayında, Çinlilerin teorik organlarından *Hongqi* (Kızıl Bayrak) «Yaşasın Leninizm» adlı bir makale yayınlayarak, SBKP nin yeni politika ve tezlerini ciddi biçimde eleştiriyor ve bu meseleler karşısında Çin'in tutumunu ortaya koyuyordu. Nihayet, iki ay sonra, 1960 Haziranında Pekin'de Yapılan Dünya Sendikaları Federasyonu toplantısında uyuşmazlık ilk olarak açığa çıktı. Savaş, barış ve emperyalizmin değerlendirilmesi gibi konularda büyük bir tartışma başladı. Aynı ay içinde Bükreş'te toplanan Romanya İşçi Partisi Kongresinde de Çinlilerin tutumunu açıkça yeren Kruşçef

bu alanda bir adım daha atmış oldu. Kongre'nin sonunda yapılan özel toplantıda da Sovyet delegasyonu başta olmak üzere —Arnavutluk dışında— bütün delegasyonlar Çin'in tutumuna karşı cephe aldılar. Sovyetlerin kesin üstünlüğü devam ediyordu ama artık saf-lar da belirmeye başlamış, Arnavutluk Emek Partisi Çin Komünist Partisi'nin yanında yerini almıştı.

Çin yöneticilerinin açık muhalefetini ve direncini kırmak ama-cıyla, Sovyetler Birliği liderlerinin 1960 Ağustosunda çok önemli bir baskı tedbirine başvurdukları görüldü: Özellikle ağır sanayiini geliştirmesine yardımcı olmak üzere Çin'de bulunan bütün Sov-yet teknisyen ve mühendisleri, projelerin gerçekleştirilmesini sağ-layacak bütün plân ve belgelerle birlikte geri alındı. 1958'den iti-baren giriştiği önemli atılımların bir kısmında uğradığı başarısız-lığın sarsıntısını atlatamamış olan ve ayrıca 1960 yılında çok kötü iklim şartlarıyla karşılaşan Çin'e bu kararın ağır bir darbe teşkil ettiği açıktı. Bütün bu olaylara rağmen, Sovyetlerle Çinlilerin aynı yılın sonlarına doğru uluslararası bir toplantı için biraraya geldik-leri görülmektedir. Moskova'da yapılan ve «81 Parti Konferansı» diye anılan toplantıda özellikle Çin'in tarafını tutan Arnavutluk li-derleri ile öteki delegasyonlar arasında sert tartışmalar olmuştur. Toplantı sonunda yayınlanan bildiri ise 1957 Moskova Deklarasyo-nu gibi karşıt görüş ve tezlerin bir sonucudur; aslında Sovyet tez-lerinin Bildiri'de açıkça yer almamış olmasını Çin'in bir başarısı olarak kabul etmek gerekir.

1960 Toplantısı Çin ve Sovyet partileri arasındaki ilişkilerde son «uzlaşma» sayılabilir. 1961 yılı içinde önemli bir gelişme olma-mıştır. Ama 1961 yılı sonundan itibaren hızla gelişen olaylarla, uyuş-mazlık derin bir çatışmaya dönüşecek ve gittikçe şiddetlenerek sü-regelecektir.

1961 Ekiminde, SBKP XXII. Kongresi toplandı; Kongre'nin önemli özelliklerinden biri, başta Kruşçef olmak üzere birçok Sov-yet yöneticisi tarafından Arnavutluk Emek Partisi'ne görülmemiş şiddette saldırılar yöneltilmesi idi. Aslında, Çin Komünist Partisi'-ni hedef alan bu saldırılarla birlikte uluslararası komünist hare-kette yeni bir uygulama, çeşitli Parti kongrelerinin başka Partile-re hücumlar yöneltmek üzere bir platform olarak kullanılması şek-linde bir uygulama başlatılıyordu. Çin heyetinin başında bulunan Çu En-lay, bu uygulamaların komünist partiler arasındaki ilişkile-ri yöneten ilkelere aykırı olduğunu ve birliği büsbütün zedeleyece-ğini belirtiyordu. Esasen Sovyetler'in, XXII. Kongre öncesinde uz-manlarını Arnavutluk'tan çekmelerini, Arnavutluk'a yapılan yardım-

ları durdurmalarını ve doğrudan baskıya girişmelerini Çinliler şiddetle eleştirmekteydiler. SBKP XXII. Kongresi'nin ikinci bir özelliği de, Kruşçef'in Sovyetler Birliğinde komünizme çok yakında ulaşılacağı yolunda tahminlerde bulunması ve buna uygun olarak da, ilerde Çin Komünist Partisi'nin çok şiddetli eleştirilerine uğrayacak olan iki yeni tez ortaya atmış olmasıdır: «Bütün halkın devleti» tezi ile «Bütün halkın partisi» tezi. Yani Sovyet toplumunda gerekli dönüşümlerin tamamlanması sonucu, Sovyet devletinin proletaryanın diktatörlük aracı olmaktan çıkıp, bir tüm olarak Sovyet halkının çıkarlarını temsil ettiği, öte yandan Komünist Partisinin de artık «proletaryanın öncü partisi» olmaktan çıkıp *bütün* halk tabakalarının partisi haline geldiği ileri sürülmektedir.

XXII. Kongre, bu yeni tezlerin yanısıra barış içinde birarada yaşama, barışçı geçiş ve barış içinde yarışma tezlerinin yeniden işlenmesine, Stalin'e ve Stalinciliğe karşı yeniden şiddetli saldırılara geçilmesine sahne oldu. Bu tez ve önermeler, Çin Komünist Partisi ile Sovyetler Birliği Komünist Partisi arasında dünya çapındaki ideolojik mücadelenin odak noktalarını meydana getirirler.

1962 yılında ortaya çıkan iki ayrı bunalımın, Çin-Hint sınır çatışması ile Karaibler bunalımının da iki devlet ilişkileri üzerinde olumlu etkiler yaptığı söylenemez. Sınır çatışmasında Sovyetler Birliği'nin derhal «tarafsız» bir tutum takınması, Çinliler tarafından proleter enternasyonalizmine ihanet olarak nitelendirilmiştir. Çin komünistleri; ad vermeden, Sovyet yöneticilerinin Nehru hükümetinin anti-Çin politikasına destek olduklarını ve hattâ bu hükümete savaş malzemesi sağladıklarını ileri sürmüşlerdir. Karaibler bunalımında ise Çinliler, Kruşçef'in Küba'ya nükleer silâhların yerleştirilmesiyle önce maceracılık hatâsına, sonra da Küba hükümetine danışmadan ABD ile pazarlığa girip füzeleri geri çekmekle emperyalizme teslimiyet hatâsına düştüğü kanısındadırlar. Bu kanıyla ilgili olarak Sovyetler de, —Fransız ve İtalyan Komünist Partilerinin ağzından— Çin yöneticilerini aynı şekilde maceracılıkla, «emperyalizmin tehditleri karşısında dünyayı bir termonükleer savaş tehlikesine atmak istemekle» suçlamışlardır. Bunalımın ertesinde, 1962 yılı sonunda, Doğu Avrupa'nın Komünist Partileri ile Fransız ve İtalyan Komünist Partileri başta olmak üzere SBKP'ne sıkıca bağlı olan 40'tan fazla parti genel bir taarruza geçtiler. Ardarda yapılan parti kongrelerinde önce Arnavutluk Emek Partisi'ne ve ad verilmeksizin Çin Komünist Partisine şiddetle saldırıldı; bir süre sonra da saldırılar doğrudan doğruya, ad verilerek, Çin'e yöneltildi. Çin Komünist Partisi bu genel

taarruz kampanyasına 1962 Aralığı ile 1963 Şubatı arasında *Renmin Ribao* ve *Hongqi* gazetelerinde çıkan uzun teorik yazılarla karşılık verdi.⁴ İdeolojik mücadele böylelikle yoğunluk ve yeni boyutlar kazanmaktaydı. Sovyetlerin ve onun çizgisini izleyen partilerin yönelttikleri nasyonalizm, dogmacılık, bölücülük, maceracılık, aşırı ve yalancı devrimcilik suçlamalarına karşılık, Çinliler de söz konusu partilerin revizyonizme kaymış olduklarını ve birçok temel konuda Marksizm-Leninizm'den ciddî şekilde saptıklarını öne sürüyorlardı.

Bu tarihten itibaren artık uluslararası komünist hareketin monolitik yapısını yitirmiş olduğu, Çin Komünist Partisi'nin görüşlerinin —henüz uluslararası çapta etki yapacak güce ulaşmış olmasa bile— ağırlık kazanmaya başladığı söylenebilir. Muhtemelen bu gelişmeleri de dikkate alan Sovyetler Birliği Komünist Partisi - Merkez Komitesi, 1968 Şubatında «alenî polemiklere son verilmesi ve bir birlik ve anlaşma zemini sağlanması...» için iki parti temsilcileri arasında ikili görüşmelere gidilmesini bir mektupla önerdi. Bu mektupla iki parti arasında açılan karşılıklı yazışma sürecinin sonunda ise bir anlaşmaya varmak şöyle dursun, uyuşmazlığın büsbütün derinleştiği görüldü. Çin Komünist Partisi nihayet, 14 Haziran 1963 tarihinde, *Uluslararası Komünist Hareketin Genel Çizgisine İlişkin Teklifler* başlığını taşıyan ve «Pekin Mektubu» diye de anılan ünlü belgeyi Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesine yolladı. Programatik bir belge niteliğinde olan mektup, Çağdaş dünyada komünist harekete ilişkin meseleleri ve fikir ayrılıklarını bütün yönleriyle ele almakta ve bunları 25 nokta etrafında toplamaktaydı. Başlıca noktalar şunlardı: uluslararası komünist hareketin genel çizgisi, dünyadaki temel çelişmeler; savaş ve barış; sosyalizmin kuruluş meseleleri, komünist partileri ve sosyalist ülkeler arasındaki ilişkiler vb.

«Pekin Mektubu», Çin-Sovyet (parti ve devlet) ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır. Bu belgenin yayınlanması ile birlikte Çin Komünist Partisi büyük bir açık tartışmaya girişmiş, Sovyetler Birliği Komünist Partisine ve onun izindeki diğer komünist partilerine

(4) Üç tanesi -ad verilmeksizin SBKP'ni, iki tanesi İtalyan Komünist Partisi'ni, birer tanesi de Fransız, ABD ve Hindistan Komünist Partilerini hedef alan bu yazılar, özellikle ÇKP'nin çağdaş dünya sorunları karşısındaki tutumunu etraflı bir şekilde ortaya koyması bakımından önemlidir. Bu yazılar Türkçe'de tek bir kitapta derlenmiştir; Bkz.: **Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşiniz!** (çev. Gaybiköylü), Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1969.

karşı genel bir «karşı-saldırı»ya geçmiştir. Bu tarihten itibaren yürütülen açık polemik ve şiddetli mücadelede Çin Komünist Partisi (Arnavutluk Emek Partisi'nin de desteği ile) daima hücum pozisyonunu korumuş, Sovyetler Birliği Komünist Partisi ise, zaman zaman kullandığı çok sert dile rağmen, daima savunma ve gerileme durumunda kalmıştır.

14 Haziran 1963 mektubuna, Sovyet Partisi Merkez Komitesi tam bir ay sonra, 14 Temmuz'da cevap verdi.⁵ 6 bölümden meydana gelen «Moskova Mektubu»nda XX. ve XXII. Kongrelerde geliştirilen tezlerin hepsi ayrıntılı olarak tekrarlanıyor; Çin komünistleri savaş kışkırtıcılığı, maceracılık ve saldırganlıkla suçlanıyor; Çinlilerin iddialarının aksine sosyalizmin Sovyetler Birliği'nde «tam ve kesin» zaferinden, Sovyet toplumunun büyük ilerleyişinden söz açılıyordu.

25 Temmuz 1963'de nükleer denemeleri kısmî olarak yasaklayan antlaşmanın Moskova'da imzalanması, iki devlet yöneticileri arasındaki tartışmanın, şiddetinden bir şey kaybetmeksizin devam etmesine ve iki hükümetin birbirleriyle adeta bir bildiri savaşına tutuşmasına yol açtı. Çin hükümeti, bu antlaşma ile üç devletin atom alanındaki tekellerini pekiştirdiklerini öne sürüyor ve Sovyetlerin kurtuluş savaşlarını desteklemek yerine emperyalizmle uzlaşma yolunu tuttuğunu iddia ediyordu. Buna karşılık Sovyetlerin cevabı da, eskisi gibi, Çin yöneticilerinin görüşlerinin «sağduyu yoksunluğu, sorumsuzluk, savaş kışkırtıcılığı ve Troçkizm» ile malûl bulunduğu yolundaydı; böyle bir antlaşma barışa ve tam bir silâhsızlanmaya giden yolu açacaktı.

14 Temmuz tarihli «Moskova Mektubu»ndan sonra gerek Sovyet basınında ve gerekse Sovyetler Birliği'nin etki alanı içindeki Komünist Partilerinin yayın organlarında, genel olarak Sovyet tutumunu savunan, Çin'i de çok çeşitli yönlerden suçlayan bir «basın saldırısı» düzenlendi. Çin Komünist Partisi 1963 Eylülü ile 1964 Temmuzunu arasında *Renmin Ribao* ve *Hongqi* gazetelerinde yayınladığı dokuz büyük makale ile karşı saldırısını sürdürdü. Bu makaleler «Pekin Mektubu»nda anahatları ile ortaya konmuş bulunan meseleleri ayrı ayrı ve etraflı olarak ele almakta ve süregelen polemik doruğuna ulaştırmaktadır. Çinliler artık Sovyet yöneticilerini açıktan açığa modern revizyonist bir çizgi izlemekle ve Sov-

(5) Her iki mektubun Türkçe metinleri için Bkz.: **Pekin-Moskova Çatışması**, (Hazırlayan Süleyman Ege), Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1967.

yetler Birliği'nde kapitalizme geri dönüş yolunu açmakla suçlamaktadırlar. Makalelerin başlıkları, konuları hakkında bir fikir verebilir: «SBKP Yönetimiyle Aramızdaki Ayrılıkların Kökeni ve Gelişmesi», «Stalin Meselesi Üzerine», «Yugoslavya Sosyalist Bir Ülke midir?», «Yeni Sömürgeciliğin Savunurları Hakkında», «Savaş ve Barış Meselesinde İki Farklı Çizgi», «Birbirlerine Tamamen Zıt İki Barış İçinde Birarada Yaşama Politikası», «SBKP Yöneticileri: Çağımızın En Büyük Hizipçileri», «Proletarya İhtilâli ve Kruşçef Revizyonizmi», «Kruşçef'in Sözde Komünizmi ve Bundan Çıkan Tarihi Dersler».

Dokuz makalenin yayınlandığı dönem içinde, tabii Sovyetler Birliği Komünist Partisi ve Sovyet basını da boş durmuyordu. 1963 yılı sonlarında, teorik organ *Kommunist* dergisinde «Pekin Mektubu»nda yer alan görüşlerin yeni ve daha ayrıntılı eleştirileri yapılmaktaydı. Ama Sovyetler'in asıl cevabı daha sonra, 1964 Şubatında gelecekti; bu tarihte, önde gelen Sovyet ideologu M. Suslov, Partinin Merkez Komitesine çok uzun bir rapor sundu. Çin-Sovyet ilişkileri açısından bu belge büyük bir önem taşır, çünkü Çin'in eleştirilerine karşı Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin çok etraflı bir savunmasını ve Çin'in görüşlerine yöneltilen eleştirilerin tümünü içermektedir. Çin komünistlerini «küçük burjuva milliyetçiliği ve maceracılığı» ile suçlayarak başlayan rapor, dokuz makalenin konularına hemen hemen tekabül eden bölümlere ayrılmış bulunmaktadır. Burada ilgi çekici noktalardan biri de, Çin komünistlerinin görüşlerinin dünyada taraftar bulmaya başlamış olduğunun zımnen itirafıdır; raporda, Çinli yöneticilerin «...aşırı-sol devrimci lâfazanlığının belli bir yankı uyandırdığı» ve buna da daha çok «sanayi proletaryasının bulunmadığı veya az sayıda bulunduğu... dolayısıyla küçük burjuva ideolojisinin etkin olduğu ülkelerde rastlandığı»^{5a} ileri sürülmektedir. Esasen raporun dayandığı temel görüş de, Çin komünistlerinin bir küçük burjuva milliyetçi ve hattâ ırkçı görüşü temsil ettikleri şeklindedir.

Gelişmelerin bu aşamasında ve polemğin canca hızı ile süregeldiği bir sırada Kruşçef'in Çin Komünist Partisi'nin tezlerini uluslararası komünist hareket içinde mahkûm ve Çin'i tecrit etmek amacıyla, bütün komünist ve işçi partilerinin katılacağı bir uluslararası konferans toplamak için uğraştığı görülüyor. Çin Komünist Partisi ise böyle bir konferansın önşartı olarak Çin ve Sovyet partileri arasında öngörüşmeler yapılması gerektiğinde ısrar et-

(5a) Nakleden : Baby, s. 143-144.

mekteydi. Çin yöneticilerinin «bölücü» bir konferansa katılmayacaklarını belirtmelerine rağmen, Sovyetler Birliği Komünist Partisi, 1965 ortasında yapılacak konferansın hazırlıklarını yapmak üzere 26 partiyi Moskova'ya çağırdı. Çin Komünist Partisi, 1964 Ağustosunda bu girişimi sert bir bildiriyle cevaplıyordu: «hazırlık komitelerini toplayacağınız gün, uluslararası komünist hareketin parçalanma günü olarak tarihe geçecektir».

Ancak bu sert tartışma —ve muhtemelen bununla yakından ilgili olarak ortaya atılan sınır ve toprak meseleleri— 15 Ekim'de Kruşçef'in anî olarak devrilmesiyle bir süre için kesilecek ve geçici bir ateş-kes durumu ortaya çıkacaktı.

B) Uyuşmazlığın Niteliği ve Unsurları

Çin-Sovyet uyuşmazlığının çok yönlü bir olay olduğu ve uluslararası komünist hareketin genel çizgisi üzerindeki tartışmaların çok çeşitli unsurları içerdiği yukardaki kısa tarihçeden de anlaşılmaktadır. Bu unsurların belli başlı olanlarını, fazla ayrıntıya inmeksizin, kısaca gözden geçirelim:⁶

1 — Dünyadaki Çelişmeler ve Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri

Marksist-Leninistlere göre çağdaş dünyadaki temel çelişmeler şunlardır: Sosyalist kamp ile emperyalist (kapitalist) kamp arasındaki çelişme; kapitalist ülkelerdeki proletarya ile burjuvazi arasındaki çelişme; emperyalist ülkelerin ve kapitalist tekellerin kendi aralarındaki çelişme ve ezilen halklarla emperyalizm arasındaki çelişme. Marksist tahlile göre bu çelişmeler kaçınılmaz olarak devrimlere yol açacaktır. Dünya şartlarının bu çerçevede içinde tahlili konusunda Sovyetlerle Çinliler arasında bir görüş ayrılığı yoktur.^{6a} Uyuşmazlığa yol açan nokta ise çelişmelerden hangisinin ön planda geldiği meselesidir. Çin komünistlerine göre uluslararası güçler dengesinin değişmesi sonucu, dünya nüfusunun üçte ikisini barındıran Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın geniş alanları dünyadaki çelişmelerin odak noktasını ve «dünya devriminin fırtına merkezlerini» meydana getirirler ve kapitalist ülkelerdeki proletarya-

(6) İdeolojik mücadeleye konu teşkil eden tezler ve önermeler aslında sistemleşmiş bir görüşler bütünüünün parçaları (unsurları) olduklarından, aşağıda yaptığımız biçimde sentetik bir ayırma sokulamazlar. Biz bu ayırmayı, sadece konumuza ışık tutacak bir «ön bilgi» verebilmek amacıyla yaptık; yoksa meselenin bir bütün olarak, çok daha etraflı şekilde ele alınması gerektiği açıktır.

nın mücadelesi bir bakıma, bu bölgelerdeki halkların emperyalizme karşı mücadelelerinin sonucuna bağlıdır. Dolayısıyla bütün komünist partileri ve özellikle Sosyalist ülkeler, Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının mücadelesine tam bir destek olmalıdırlar. Çinliler Sovyetlerin ve onların yolundan giden diğer birçok partinin, dünyadaki çelişmeleri sadece sosyalist kamp ile emperyalist kamp arasındaki çelişkidenden ibaret gördüklerini ve bunun sonucunda, sözkonusu mücadelelere karşı «pasif, alaycı ya da olumsuz» bir tavır takındıklarını,⁷ ve hattâ bir dünya savaşının çıkmasını önlemek bahanesiyle bu mücadeleleri (halk savaşlarını) bastırmak peşinde olduklarını ileri sürmektedirler. Çinlilere göre, ulusal kurtuluş hareketlerine karşı takınılacak tavır, devrimciliğin mihenk taşıdır ve Sovyetler bu konuda Marksizm-Leninizmden ne kadar sapmış olduklarını göstermektedirler.

Sovyetler ise çelişmelerde öncelik konusunda farklı görüştedirler; ulusal kurtuluş ve bağımsızlık hareketlerini önemli bulmakla birlikte, «emperyalizme karşı asıl mücadele gücünü dünya sosyalist sistemi ülkeleri»nin oluşturduğu kanısındadırlar.⁸ Böylece dünya devrimi sürecinde en büyük rol sosyalist ülkelere düşmektedir. Sovyet yöneticilerine göre Çinliler zamanımızdaki ana çelişmeyi yanlış bir şekilde ortaya koyarak, aslında Asya, Afrika ve Latin Amerika halkları arasında kolay yoldan prestij kazanmak istemektedirler; ama, onlara göre kimse bu 'teori'ye kanmayacaktır. Bu teori de gerçekte, ulusal kurtuluş hareketlerinin dünya sosyalist sisteminde tecrit edilmesi anlamına gelir.⁹

Öte yandan, bu bölgelerdeki ezilen halkların izleyecekleri devrim yolu (stratejisi) konusunda da, Pekin ve Moskova birbirinden son derece farklı önermeler getirmektedirler. Birer cümle ile özetlersek Çinliler proletaryanın ve onun partisinin önderliğinde, işçi-köylü ittifakı temeli üzerinde, birleştirilmesi mümkün olan bütün halk kesimlerini birleştirmek —bu kesimlere «yurtsever millî burjuvazi ve hattâ bazı yurtsever aristokratlar» bile dahildir—¹⁰ ve böylelikle kurulan millî cephe ile *millî demokratik* nitelikte bir devrim yapılmasını savunmaktadırlar. Buna karşılık Sovyetler As-

(6a) Daha sonraları, Çin komünistleri «sosyal emperyalizm»i de bu tahli-
le dahil edeceklerdir. Bkz.: ilerde, Çin Komünist Partisi'nin IX. Kon-
gresi başlıklı bölüm.

(7) **Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşiniz**, s. 217.

(8) «Moskova Mektubu», **Pekin-Moskova Çatışması**, s. 151.

(9) «Moskova Mektubu», **Pekin-Moskova Çatışması**, s. 150.

(10) «Pekin Mektubu», **ibid**, s. 29.

ya, Afrika ve Latin Amerika'nın gerikalmiş ülkelerinde «devrimci ve demokratik zihniyetli kimselerin önderliğinde genel demokratik ve anti-kapitalist dönüşümler» yapılabileceğini¹¹ ileri sürmekte ve «devrimci-demokratlar» adını verdikleri küçük burjuva aydınlarının zamanla sosyalizmi benimsemeleriyle ve merkezî plânlama, devlet sektörüne ağırlık verilmesi, millîleştirilmeler vb. yolla, bu ülkelerin *kapitalist olmayan yoldan* sosyalizme geçeceklerini ileri sürmektedirler. Tabii burada sosyalist ülkelerin rehberlik ve desteğinin önemi kendini belli edecektir.

2 — Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş meselesi :

Kapitalist ülkelerde sosyalizme geçiş, yani sosyalist devrimin gerçekleştirilmesi konusunda, barışçı olan ve olmayan iki yolun mevcut olduğu görüşü genel olarak marksistler arasında kabul edilen bir husustur. Ancak, Çin Komünistleri Sovyetler Birliği Komünist Partisi yöneticilerinin «kapitalizmden sosyalizme barışçı yollardan geçiş» tezini —XX. Kongre'den itibaren— uluslararası komünist hareketin dünya çapında yeni bir stratejik ilkesi olarak ortaya attıklarını öne sürmektedirler.¹² Çinlilere göre, komünist partileri, her iki yolda da ustalaşmak ve bu ihtimallere göre hazırlıklı olmak yerine, kendilerini sadece «barışçı geçiş»e göre ayarlarlarsa, uzun vadeli hedefleri göremez ve gösteremezler; «arlamentoculuk batağına» sürüklenerek, devrimden uzaklaşmış olurlar. Nitekim, Fransız ve İtalyan Komünist Partileri bu yola girmişlerdir. Örneğin, «burjuva diktatörlüğünün yerine proletarya diktatörlüğünü geçiren bir politik devrim olmaksızın «yapısal reformlarla» sosyalizme geçebileceğini ileri süren Togliatti'nin 'teorisi' bu «anti-marksist-Leninist görüşlerin bir ifadesidir.»¹³ Çinlilere göre, «*hangi yolla olursa olsun, eski burjuva devlet makinasını parçalamak*» zorunluluğuna uymadan sosyalizme geçmek mümkün olmadığı gibi,¹⁴ teorik bir ihtimal olarak mevcut olmakla birlikte, barışçı geçişin bir örneğine tarihte henüz rastlanmamıştır.¹⁵ Oysa tam tersine, sosyalizmden kapitalizme barışçı yoldan geri dönüş görülmektedir, örneğin : Yugoslavya.¹⁶

(11) V. L. Tyagunenko, «Capitalist and Non-Capitalist Development», *International Affairs*, No : 5, 1967, s. 56.

(12) «Pekin Mektubu», *ibid*, s. 36.

(13) **Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşiniz**, s. 262.

(14) *Ibid.*, s. 267, (altını biz çizdik).

(15) «Pekin Mektubu», **Pekin-Moskova Çatışması**, s. 36.

(16) Bkz.: **Is Yugoslavia A Socialist Country?**, F.L.P., Peking, 1963.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Sovyetler de sosyalizme geçişin iki ihtimali olduğu görüşündedirler. Ancak, barışçı geçişe gelip ihtimal olarak baktıkları anlaşılmaktadır. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki komünist partilerinin, işçilerin ve genel olarak emekçi kitlelerinin iktisadî ve demokratik hakları için mücadele vermesini kesin olarak ön planda tutmakta ve Çinlileri zaman ve şartları gözönüne almaksızın silâhlı ayaklanma yolunu savunmakla suçlamaktadırlar. Sovyetler açısından, kendilerinin sadece barışçı yolu kabul ettikleri iddiası saçmadır, ama barışçı yolla sosyalizme geçiş ihtimalinin gerçekleşmesi «işçi sınıfının, tüm halkın ve ülkenin ulusal çıkarlarının yararınadır».¹⁷

3 — Barış İçinde Birarada Yaşama

Barış içinde birarada yaşama ilkesi, kapitalist devletlerle sosyalist devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir ilkedir; uyumsuzlukların çözümünde kuvvet kullanılmasını ve ülkenin iç işlerine karışılmasını engeller. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ni yönetenler tarafından Parti'nin XX. Kongresinden itibaren dünya şartlarının yeniden değerlendirilmesi sonucu, bu ilke de yeni bir yoruma tabî tutulmuş ve bu yorum o tarihten bu yana Sovyet dış politikasının temel felsefesi olarak belirtmiştir. XX. Kongre kararında; emperyalizmin niteliği değişmemiş ve savaş çıkması ihtimali ortadan kaldırılmamış olmakla birlikte, «devletler arasında savaşın önlenemez olmadığı» ve «sosyalist devletler başta olmak üzere barışçı güçlerin, ortak çabalarıyla yeni bir dünya savaşını önleyebilecekleri»¹⁸ belirtilmekteydi. Yani barış içinde birarada yaşama kavramına Kruşçev'in kazandırdığı yeni muhteva, daha önce de değinmiş olduğumuz gibi, nükleer silâhların yarattığı «dehşet dengesi» içinde dünya barışını korumanın bir aracı olarak, büyük kapitalist devletlerle, özellikle ABD ile yakınlaşma ve pazarlık etme anlamına geliyordu.¹⁹ Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin etki alanı içinde bulunan partilerin de barış içinde birarada yaşama politikasını bu biçimi ile benimsedikleri görüldü; örneğin Bulgar Komünist Partisi lideri T. Jivkov, bu politikanın «dünya sosyalizmine giden yol» olduğunu,²⁰ İtalyan komünistleri

(17) «Moskova Mektubu», **Pekin-Moskova Çatışması**, s. 148.

(18) Ibid., s. 107, 108.

(19) Fransız Komünist Partisi Genel Sekreteri M. Thorez'in «Washington'la Moskova arasında ortak bir dil, barış içinde birarada yaşama dili bulunmuştur...» şeklindeki sözleri de bu yargıyı doğrular niteliktedir. Bkz.: **Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşiniz**, s. 139.

(20) «Peace, The Fundamental Question of Our Time», **World Marxist Review**, No : 8, 1960.

de bunun «savaşız bir dünya yaratmak için tek strateji olduğunu»²¹ ileri sürüyorlardı. 1957 yılında Kruşçef, barış içinde birarada yaşama tezinin tamamlayıcısı olarak «barış içinde yarışma» kavramını ortaya attı. Bu kavramın özü de şudur: Sosyalist ülkeler, kendi çabaları ile elde ettikleri barış şartları içinde, gerek ekonomi alanında, gerekse bilim ve teknikte gösterdikleri büyük ilerleme ile kapitalist ülkelerin işçi sınıflarında büyük bir şevk ve atılım yaratacaklardır; böylelik sosyalizmin kapitalizmden üstün olduğu görülünce, bu ülkelerin yöneticileri sosyalist ekonomik sistemi benimsemek zorunda kalacaklardır. Yani, sözkonusu üstün gelişmenin sağlanması ile dünyada «işçi sınıfının mücadelesine büyük bir yardımda bulunulmuş»²² olmaktadır.

Çinlilerle Sovyetler arasındaki en önemli görüş ayrılıklarından bazıları savaş ve barış, nükleer silâhlar ve barış içinde birarada yaşama konularında ortaya çıkmaktadır. Çin komünistleri, herşeyden önce Sovyetlerin savaş kavramını, soyut bir kavram olarak ele aldıklarını, oysa hiçbir savaşın kendisini doğuran politik mücadeleden soyutlanamayacağını ileri sürmektedirler. Çinliler savaşı, «politikanın başka araçlarla sürdürülmesi» olarak görmekte ve savaşın temel nedeni olarak emperyalizmi göstermektedirler. Çin tezinine göre savaşın temel nedenini gözden kaçırmaya kadar varan bir anlayışla, barış uğrunda sağlam bir mücadele verilebileceği şüphelidir. Çünkü, sınıflar ortadan kaldırılmadan, sosyalizm kurulmadan savaşların yer almadığı bir dünyaya ulaşma imkânı yoktur; «... dünya barışı, emperyalistlerden barış dilenerek değil, ancak bütün ülkelerdeki halkların mücadeleleri ile kazanılabilir».²³

Çinliler, bundan başka önemli bir nokta olarak «haklı haksız savaş» ayırımı yapmakta²⁴ ve her türlü savaşa karşı çıktıkları zaman, Sovyetlerin, ulusal kurtuluş savaşları ya da devrimci iç savaşlar gibi haklı savaşlara cephe almakta olduklarını belirtmektedirler.

Barış içinde birarada yaşama ilkesinin yorumlanması meselesine gelince, Çin komünistleri Sovyet liderlerinin, ayrı sosyal sistemlere sahip ülkelerin barış içinde birarada yaşamaları meselesi ile, kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadelesi meselesini ve ezilen ulusların kurtuluş mücadelesi meselesini birbirine karıştırarak, Lenin'in barış içinde birarada yaşama politikasını tamamen tahrif ettik-

(21) **Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşiniz.**, s. 220.

(22) «Moskova Mektubu», **Pekin-Moskova Çatışması**, s. 142.

(23) «Pekin Mektubu», **Pekin-Moskova Çatışması**, s. 47.

(24) **Ibid.**, s. 44.

lerini ileri sürmektedirler. Çin komünistlerine göre bu politikanın insanlığı sosyalizme götüren yol olduğu iddiası tamamen saçmadır; çünkü barış içinde birarada yaşama politikası ile toplumsal sistemlerin değiştirilmesi mümkün değildir ve bu kavram «halkların devrimci mücadelelerinin yerini alamaz. Herhangi bir ülkede sosyalizme geçiş ancak devrimler yoluyla olabilir».²⁵ Çinlilere göre, sosyalist ülkelerin dış politikalarının genel çizgisi sadece barış içinde birarada yaşamın sınırları içinde hapsedilirse sosyalist ülkeler arasındaki ilişkileri ve sosyalist ülkelerle ezilen halklar ve uluslar arasındaki ilişkileri doğru biçimde yürütmek imkânsız olur.²⁶ Şu halde, barış içinde birarada yaşamayı dış politikanın temel taşı yapmak tamamen yanlıştır.

Çin komünistlerinin bu suçlamalarına karşılık olarak Sovyet liderleri, barış içinde birarada yaşama politikasının çok olumlu sonuçlar verdiğini ilân etmektedirler; örneğin Suslov şöyle diyor: «İnsanlık bugün, barışın nimetlerinden yararlanmaya başlamışsa, bu, Tanrıların bir lûtfu olmasa gerekir».²⁷ Çin Komünist Partisi yöneticileri ise yine Suslov'a göre «... kapitalizmle sosyalizm arasındaki çelişmelerin çözümü bakımından savaşın başvurulabilir bir araç ve hattâ tek araç olduğu iddia etmektedirler».²⁸

4 — Nükleer Silâhlar ve Termonükleer Savaş

Nükleer silâhlar ve nükleer savaş meselesine gelince, bu konuda Sovyet yöneticilerinin görüşü, özünde şöyledir: Bugünkü şartlar altında çıkacak olan bir dünya savaşı, termonükleer bir savaş olacaktır. Atom silâhlarının muazzam tahrip gücü gözününe alınınca, böyle bir savaşta yüzmilyonlarca insanın telef olacağı anlaşılır. Dolayısıyla komünist partilerinin görevi bütün barışçı güçleri biraraya toplayarak dünyayı bir termonükleer savaş tehlikesinden uzaklaştırmak ve emperyalist devletlerle barış içinde birarada yaşayarak bu tehlikeye karşı silâhsızlanma anlaşmalarıyla vb. mücadele etmektir. Böyle bir süreç içinde, sosyalist devletler, sosyalizmin inşasında kazandıkları başarılarla kendi sistemlerinin üstünlüğünü bütün dünya halklarına kabul ettirecekler ve zamanla sosyalizm her yerde hâkim olacaktır. Yine Sovyetlere göre Çinliler, atom silâhlarını «kâğıttan birer kaplan» olarak niteleyerek bu silâhların tahrip gücünü görememekte ve bunun soncunda savaş kı-

(25) *Ibid.*, s. 52.

(26) *Ibid.*, s. 53.

(27) *Baby.*, s. 141.

(28) *Ibid.*, s. 141-142.

vılcımlarını tahrik etmek suretiyle yüzmilyonlarca insanın hayatını tehlikeye atabilecek «maceracı» bir politika izlemektedirler.

Çin komünistleri ise, nükleer silâhların ortaya çıkmasının sosyal gelişme kanunlarının işleyişini durdurmadığı, bu silâhların —Sovyetlerin iddialarının aksine— çağdaş dünyadaki çelişmelerin çözümüne etki etmeyeceği kanısındadırlar. Çinlilere göre Sovyetlerin «herşeyi silâhların belirlediği» anlamına gelen teorileri tamamen yanlıştır; silâhlar —ve özellikle büyük tahrip gücüne sahip olan nükleer silâhlar— önemlidir ve dikkate alınmalıdır. Ancak bu silâhlar bir savaşın kesin sonucunu asla belirleyemezler; çünkü «tarihin itici gücü sadece ve sadece halklardır».^{28a} Nükleer silâhlar da emperyalizm gibi, güçlü görünen ama aslında o kadar güçlü olmayan «kâğıttan kaplanlardır», yani hem kâğıttılar hem de kaplan. Stratejik açıdan, uzun vadeli bakış açısından küçümsenmeleri gerekir; mutlaka altedilecekleri bilinmelidir. Taktik açıdan ise tam olarak dikkate alınmalıdırlar: nükleer silâhların yasaklanması için mücadele edilmelidir; bu konuda bir antlaşmanın bütün halkların baskısı ile emperyalizme kabul ettirilmesi mümkündür. Ama, Sovyet yöneticilerinin yaptığı gibi, nükleer silâhların tahrip gücünü ön plâna çıkararak, halkların kurtuluş savaşlarına destek olmamak, emperyalizmin «nükleer şantajına» boyun eğmek ve emperyalizme teslimiyet anlamına gelir.

5 — Sınıf Mücadelesinin Sürekliliği Meselesi

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 1961 yılındaki XXII. Kongresinde kabul edilen yeni parti programı ve Kruşçef'in aynı kongrede sunduğu ekonomik ve sosyal gelişme plânı, Sovyet liderlerinde yeni bir anlayışın belirdiğini göstermekteydi. Bu anlayışa göre Sovyet toplumunda temel ekonomik değişmeler tamamlandığı zaman, sosyalizmin zaferi de tamamlanmış olmakta ve artık sosyalist toplumun üst aşamasına, yani komünist topluma hızla geçiş imkânları belirmektedir. Sovyet liderleri, Sovyetler Birliği'nde sınıfların ve dolayısıyla sınıflararası çelişmelerin ortadan kalkmış olduğu, artık kapitalizme geri dönüş tehlikesi kalmadığını ve komünizmin kuruluş dönemine geçilmiş olduğu görüşündedirler. Bu görüşün taçlandırılmasını da Kruşçef'in şu sözlerinde bulmak mümkündür: «En kesin şekilde bilimsel hesaplardan ilham almaktayız. Ve hesaplar gösteriyor ki, yirmi yıl sonra komünist toplumu kurmuş olacağız».²⁹

(28a) Mao Tsetung, «On Coalition Government», **Selected Works**, C. III. F.L.P., Peking, 1965, s. 257.

(29) **Ibid.**, s. 91.

Çin Komünist Partisi, basitleştirilmiş bir komünizm anlayışı olarak nitelediği bu görüşleri sert bir biçimde eleştirmektedir. Çin komünistlerine göre sınıf mücadelesi, proletaryanın iktidarı ele almasından sonra da uzun bir süre devam eder. Bu mücadele iktidarın alınmasından önceki mücadeleden sadece biçim bakımından farklıdır. Mücadeleyi gerektiren nedenler: içte, devrilen sömürücü sınıfların iktidarı tekrar ele geçirmek için çalışmaları, küçük burjuva havası içinde yeni kapitalizm unsurlarının ve işçi sınıfı içinde yeni «burjuva» unsurların ortaya çıkması vb.; dışta: emperyalizmin ülkeyi kuşatmış olması ve ülkede yıkıcı faaliyetlerde bulunması vb.³⁰ Bu nedenle, demektedir Çinliler, «sosyalist bir ülkede, sosyalizmin mi, yoksa kapitalizmin mi kazanacağı sorusunu ... çözümüne ulaştırmak, çok uzun bir tarih devresinin geçmesini gerektirir».³¹ Dolayısıyla, bu uzun tarih dönemi boyunca proletarya yönetimi altında, ekonomik, politik, *ideolojik* ve kültürel alanlarda sürekli bir sınıf mücadelesi yürütmek ve sosyalist devrimi bu cephelerde tamamlamak zorunludur. Yoksa, kapitalizme geri dönüş tehlikesi başgösterir.³²

Çin Komünist Partisi'nin kendilerine yönelttiği sert eleştirilere karşı Sovyet Partisi yöneticileri, Sovyetler Birliği'nin sosyalizmin kuruluşu yolunda kazandığı büyük başarıları Çinlilerin lekelemek istediklerini söyleyerek cevap vermektedirler.

6 — «Bütün Halkın Devleti», «Bütün Halkın Partisi»

Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin «tam ve kesin zaferine ulaşıldığı» ve «komünizmin büyük çapta kuruluşu dönemine girildiği», dolayısıyla da «proletarya diktasını gerekli kılmış olan şartların ortadan kalktığı»³³ yolundaki görüşe uygun olarak Sovyet liderleri, «bütün halkın devleti» ve «bütün halkın partisi» diye adlandırılan iki tez ortaya atmışlardır. Bu tezlerde şöyle denmektedir: Sovyetler Birliği'nde sınıflar arası çelişmeler ortadan kalkmış olduğuna göre, hâkim sınıfın baskı aracı olarak tanımlanan marksist devlet görüşü de ortadan kalkmaktadır. Çünkü artık bas-

(30) «Pekin Mektubu», **Pekin-Moskova Çatışması**, s. 53-54.

(31) **Ibid.**, s. 55.

(32) Çin Komünist Partisi'nin 1966 yılından itibaren giriştiği Büyük Proleter Kültür İhtilâli de, sınıf mücadelesinin sosyalist toplumda süregeldiği şeklindeki bu anlayışın bir sonucudur. Bu konuya ilerde tekrar değineceğiz.

(33) Kruşçev'in, SBKP XX. Kongresindeki konuşmasından nakleden : **Baby**, s. 91.

kı altında tutulması gereken bir sınıf kalmamıştır. Sovyet liderleri, bunun aksini iddia etmenin komünizmin inşasına zarar getireceğini ileri sürmektedirler. Öte yandan, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin artık Bütün halkın çıkarlarını temsil etmekte olduğu ve dolayısıyla da «baştan başa bütün halkın partisi olduğu»³⁴ ileri sürülmektedir.

XX. Kongre'den itibaren, Sovyetler Birliği'nde durumun kökten değiştiği, devlet ve parti iktidarının istisnasız bütün halkı kucaklar niteliğe bürüdüğü yolundaki bu genel anlayışın özlü bir ifadesini *Pravda* gazetesinin bir başyazısında bulmak mümkündür: «Sosyalizmin ülkemizdeki zaferi ile, işçi sınıfının idealleri, politikası ve *ideolojisi*, bütün halkın idealleri, politikası ve *ideolojisi* oldu... ve işçi sınıfı partisi de böylece bütün halkın partisi haline geldi».³⁵

Çin Komünist Partisi yöneticileri, Sovyetlerin bu tezlerini revizyonizmin önemli bir belirtisi saymaktadırlar. Çinlilere göre Marx ve Lenin'in temel tezleri, kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin bütününde yani tam olarak sınıfsız topluma (komünizme) ulaşmaya kadar, proletarya diktatörlüğünün sürmesinin zorunlu olduğu şeklindedir. Marksist devlet anlayışı çerçevesi içinde, sınıflardan soyutlanmış bir devlet sözkonusu olamaz; sınıfsız topluma ulaşıldığı zaman da, devlet yine «bütün halkın devleti» olmayacak, sadece ortadan kalkacaktır.

Çin komünistleri, bugün istisnasız bütün sosyalist ülkelerde sınıfların ve dolayısıyla da sınıf mücadelelerinin mevcut olduğu görüşündedirler. Çinlilere göre: «sosyalist ülkelerde eski sömürücü sınıfların [kapitalizme] geriye dönüşü gerçekleştirmeye çalışan kalıntılar, ... yeni kapitalist unsurlar, ... asalaklar, spekülörler, kamu malını çalanlar vb. bugün de bulunduğu göre...»³⁶ ve yine her sosyalist ülkede işçilerle köylüler arasında sınıf farkı bulunduğu göre; bu kalıntıların ve sınıf farklarının yokedilmesine kadar proletaryanın yönetim ve hakimiyetine kesinlikle ihtiyaç vardır.

Çin komünistlerinin parti meselesinde Sovyetler'e yönelttikleri eleştiriler de aynı mantığın sonucudur: Proletaryanın partisi proletarya yönetimi süresince zorunlu bir unsurdur, çünkü bu par-

(34) *Ibid.*, s. 91.

(35) *The Current Digest of the Soviet Press*, (Bundan sonra *Current Digest*), C. XVI. No: 48 (December 23, 1964), s. 3. (Altını biz çizdik).

(36) «Pekin Mektubu», *Pekin-Moskova Çatışması*, s. 58.

tinin önderliği olmaksızın sosyalizmin kuruluşu ve komünizme geçiş gerçekleştirilemez. Yine aynı şekilde, sınıflardan soyutlanmış siyasî parti diye bir şey de, marksist düşünce içinde, sözkonusu olamaz; komünist toplumda bu «önder parti» de devletle birlikte yok olacaktır; bütün halkın çıkarlarını temsil etmesi, hiçbir zaman onun «proletaryanın öncü partisi» olmaktan çıkıp, «bütün halkın partisi» haline dönüşmesi anlamına gelmez.

Çin komünistlerine göre, burjuva ideolojisi kokan Sovyet tezleri «büyük bir tarihi gerilemiş» ve «kapitalizmin geri gelmesine yardım»³⁷ anlamına gelmektedir.

İki parti arasındaki büyük ideolojik uyuşmazlığın belli başlı noktalarını kalın çizgileriyle gözden geçirmiş bulunuyoruz. Şimdi, bu tartışmanın ışığında, Kruşçef'in düşüşünden sonra Çin Halk Cumhuriyeti — Sovyetleri Birliği ilişkilerini kronolojik olarak incelemeye çalışalım.

II. KRUŞÇEF'DEN SONRA ÇİN - SOVYET İLİŞKİLERİ

Kısa Süreli Ateş - Kes :

Kruşçef'in düşüşü ile birlikte, iki ülke arasındaki sert polemik bir süre için durdurulduğu ve ilişkilerin düzeltilmesi yolunda bazı adımlar atıldığı görülüyor. Sovyetler Birliği'ndeki iktidar değişikliğinden bir gün sonra, 16 Ekim 1964'te, Çin'in önde gelen liderleri, yeni Sovyet liderlerine bir kutlama mesajı gönderdiler. Sovyetlerin son uzay başarılarından da övgüyle söz edilen mesajda «Çin ve Sovyet halkları arasındaki kardeşçe ve yıkılmaz dostluğun sürekli olarak gelişmesi» umudu belirtiliyordu.³⁸ Yeni Sovyet liderleri de Sovyet ve Çin komünistleri arasındaki ve uluslararası komünist hareket içindeki dayanışmanın Marksizm-Leninizm ve proleter enternasyonalizmi temeli üzerinde güçlendirilmesini dilemekteydiler.³⁹ İki ülke ve iki parti arasındaki bu yaklaşma doğrultusunda, Ekim İhtilâli'nin 47. yıldönümü şenlikleri dolayısıyla Çin Komünist Partisi, Çu En-lay başkanlığında bir heyeti Moskova'ya gönderdi. Aynı gün, Çin yöneticileri, yeni Sovyet liderleri Brejnev, Kosigin ve Mikoyan'a bir kutlama telgrafı yolluyorlardı.⁴⁰ *Pravda*

(37) *Ibid.*, s. 60-61

(38) *Current Digest.*, C. XVI, No : 42 (Nov. 11, 1964), s. 5.

(39) Nakleden : Oral Sander, «Khrushchev'den Sonra Sovyet-Çin İlişkileri», *SBFD.*, C. XXI, No : 3 (Eylül 1966), s. 256.

(40) Nakleden : Baby, s. 160.

ve *İzvestiya gazeteleri*, iki devlet temsilcileri arasındaki görüşmelerin «samimi, dostane» bir hava içinde geçtiğini belirtmekteydi.

İki parti arasındaki ilişkilerde belirli bir düzelme olmakla birlikte, uyuşmazlık konularının hiçbirisi üzerinde bir görüşbirliğine varılmış değildi, sözkonusu yakınlaşma girişimlerinin de yüzeysel çabalar olmaktan öteye geçmeyeceği anlaşılmaktaydı. Bunun en iyi belirtisi, yeni Sovyet yöneticilerinin, Kruşçef'in düşüşünden hemen sonra, Sovyetler Birliği'nin iç ve dış politikasında hiçbir değişiklik olmayacağını belirtmeleri ve komünist partileri arasında yeni bir uluslararası konferans toplama kararından vazgeçmediklerini açıklamaları idi. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Brejnev, 7 Kasım kutlama törenlerinde, Çu En-lay'ın yanında yaptığı konuşmada da bu noktaları tekrarladı ve ayrıca Sovyetler Birliği'nin nükleer silâhların yayılmasına karşı olduğunu belirtti.⁴¹ Bu konuşmanın, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilk atom bombasını patlatmasından çok kısa bir süre sonra yapılmış olması anlamlıdır. Çin başbakanı Çu En-lay henüz Moskova'dan ayrılmamışken 14 Kasım tarihli *Pravda*'nın başyazısında Sovyet dış politikasının temel çizgisi bir kere daha şu şekilde ortaya konmaktaydı: Hindistan'la iyi olan ilişkilerin daha da geliştirilmesi, nükleer silâhların yayılmasının önlenmesi, nükleer denemeleri kısmen yasaklayan 1963 Moskova antlaşmasının desteklenmesi ve kapitalist ülkelerle barış içinde birarada yaşama.⁴² Çin'in nükleer denemeleri ve Çin-Hint sınır uyuşmazlığı karşısında oldukça kesin bir tavır alan ve Kruşçef'in dış politikasını hemen tamamen aynı çizgide sürdürmekte kararlı görünen yeni Sovyet liderleri, böylece yaklaşmanın uzun ömürlü olmayacağını haber vermekteydiler.

Çatışmanın Yeniden Başlaması :

Ve Çin Komünist Partisi, 21 Kasım'da *Hongqi* gazetesinde «Kruşçef Neden Düştü» başlıklı çok sert bir makale yayınlayarak, beş hafta kadar süren sessizliği bozdu. Kruşçef'in «uslanmaz fesatçı», «politika sahnesinin maskarası» gibi sıfatlarla nitelendiği makalede şöyle denilmekteydi: «Tarihteki bütün oportünistler ve revizyonistler tarafından ileri sürülmüş bir anti-Marksist görüşler yığınınından Kruşçef, 'barış içinde birarada yaşama', 'barış içinde yarışma', 'barışçı yoldan sosyalizme geçiş', 'bütün halkın devleti' ve 'bütün halkın partisi' çizgisi denilen sistematik şekilde revizyonist

(41) Sander, s. 256.

(42) *Ibid.*, s. 258.

bir politika çıkarmıştır. Bir yandan emperyalizme karşı teslimiyet politikası güderken, öte yandan da halkların devrimci mücadelesini susturmak amacıyla sınıflar arasında uzlaşma teorisini kullanmıştır. Proletarya enternasyonalizmi yerine büyük devlet şovenizmini benimseyerek, uluslararası komünist hareketin sinesinde hizipçilik yapmıştır».43 Çin Komünist Partisi'nin, Sovyet liderlerinin geçmişteki tutumu karşısındaki görüşlerini toplu bir biçimde ortaya koyan yazıda ayrıca Sovyetlerin, Çin'in kendi atom gücüne sahip olmasını engelleme ve ABD ile işbirliği yapma çabasında buldukları yolunda suçlamalar yer almaktaydı.44 Sovyetler bu hücumlara hemen doğrudan karşılık vermediler, ama Kasım sonunda Çin Komünist Partisi ile birlikte 25 komünist partisini 1 Mart 1965'de Moskova'da yapılacak hazırlık konferansı için bir «danışma toplantısı»na çağırdılar. Aralık başlarında *Pravda*'da çıkan bir başyazıda ise «Partinin ve bütün Sovyet halkının XX. ve XXII. Kongrelerin çizdiği yolda azimle ilerlediği, ... komünizmin inşası görevlerini çözmede hergün yeni başarılar kazandığı» ileri sürülmekte ve Çin Komünist Partisi'ne *dolaylı* olarak saldırmaktaydı: «Bu fikrin [bütün halkın devleti fikrinin] muhalifleri ne derlerse desinler, pratikten, hayattan doğmuş olan gerçeği inkâr edemeyeceklerdir».45

Bu dönemde Çin Komünist Partisi önderlerinin, yeni Sovyet yöneticilerini doğrudan doğruya hedef almaktan kaçınarak, daha çok Kruşçef revizyonizmi'nin şiddetli eleştirisine yöneldikleri ve genellikle bir «uyarma» niteliği taşıyan yazılar kaleme aldıkları görülüyor. Bu tutum doğrultusunda da 1964 yılı sonundan itibaren Çin'de Kruşçef'in bütün eserlerinin tarih sırasıyla yayınlanmasına girişildi. Çinli yöneticiler, bu nutuk ve yazıların dünya halkları için olumsuz yönden son derece yararlı bir literatür teşkil ettiği kanısındaydılar. Çinlilerin davranışı, hiç şüphesiz Sovyetler Birliği'nde Kruşçef'in gözden düşmeyle eserlerinin vb. de ortadan kaldırılması ile alay etmek içindi.

Komünist Partileri Danışma Toplantısı :

Kruşçef, Çin'i uluslararası komünist hareketten afaroz ettirmek amacıyla bir konferans toplamak için uğraştığı bir sırada devrilmişti. Sovyetler Birliği'nin yeni liderleri de aynı çabayı sürdürdü-

(43) Nakleden Baby, s. 161-162.

(44) Nakleden Sander, s. 259.

(45) *Current Digest*, C. XVI, No : 48 (December 23, 1964), s. 5-6.

rerek 1-5 Mart 1965 tarihlerinde Moskova'da bir danışma toplantısı düzenlenmesine önayak oldular, 1960 yılındaki 81 Parti Toplantısını hazırlayan 26 Parti'den 7 si [Çin, Arnavutluk, K. Vietnam, Romanya, K. Kore, Endonezya ve Japonya partileri] katılmayı reddettiği için 19 parti temsilcilerinin yer aldığı toplantı sonunda, «birlik» konusuna ağırlık veren bir bildiri yayınlandı: «Politik çizgiye ilişkin uyuşmazlıklar ve teori taktik konularında birçok önemli ayrılıklar olsa bile, emperyalizme karşı eylem birliği için uğraşmak gerekir.» «Toplantıda temsil edilen partiler, hasmane bir nitelik gösteren... alenî polemige son verilmesi taraftarıydılar».⁴⁶ Çinliler ise *Renmin Ribao* ve *Honggi* gazetelerinde çıkan makalelerde şöyle cevap vermekteydiler: «Devrimci hareketin bütün meselelerini sözkonusu eden bir polemigi siz açtınız, bir bir açıkladığımız en ciddî hataları siz işlediniz, özeleştirinizi (otoritiğinizi) yapmayı siz reddettiniz ve gene siz, politikanızı değiştirmeyi de reddediyorsunuz, bu şartlar altında polemige devam etmek bizim en kesin hakkımız ve baş ödevimizdir».⁴⁷

Yeni bir uluslararası konferansı düzenlemek üzere bir «ön danışma» toplantısının «uygun bir zamanda» yapılmasını da karar altına alan toplantının, çatışmayı şiddetlendirdiğine şüphe yoktur. Çin Komünist Partisi, 23 Mart'ta *Renmin Ribao*'da yayınlanan bir deklarasyonda Moskova toplantısının «illegal ve bölücü» olduğunu ilân etmekte ve «Kruşçef'siz Kruşçef revizyonizmine» şiddetle saldırmaktaydı; Çinlilere göre, Sovyet yöneticileri anti-emperyalizmin yerine, emperyalizme teslimiyeti, devrim yerine devrime ihaneti ve birlik yerine de bölücülüğü koyuyorlardı.⁴⁸ Komünist ve işçi partileri arasında uluslararası konferans toplanması meselesi Çin-Sovyet ilişkilerinde zaman zaman gerginliklere yol açan bir konu olarak sürecelecektir.

Vietnam Meselesi :

ABD'nin 1965 Şubat'ından itibaren Kuzey Vietnam'ı bombalamaya başlayarak Vietnam savaşını genişletmesi, Çin-Sovyet uyuşmazlığına yeni bir boyut eklemiştir. Mart ayı sonlarında Çinli ve Vietnamlı öğrencilerin Moskova'da yaptıkları Amerikan aleyhtarı gösteri bazı olaylarla son buldu. Sovyet polisinin ve askerinin müdahale ettiği olaylar, Çin ve Sovyet basınlarında birbirinden çok

(46) *Current Digest*, C. XVII, No. 9 (March 24, 1965), s. 7-8.

(47) Nakleden: *Baby*, s. 167.

(48) *Keesing's Contemporary Archives*, 1965-66, s. 20795. (Bundan sonra *Keesing's*)

farklı şekilde —hatta tam ters yönde— yorumlandı ve taraflar birbirlerini suçladılar. Vietnam meselesi, iki ülke arasındaki ilişkilerde her zaman önemli bir çıban başı olmuştur, ve özellikle Sovyetlerin «ortak eylem» ve «zirve toplantısı» gibi çağırılmasına rağmen önemli bir uyuşmazlık konusu olmakta da devam edecektir. Çünkü, iki tarafın bu mesele karşısındaki görüş açıları oldukça farklıdır. Sovyet yöneticileri, esas olarak, Vietnam'daki savaşın termonükleer bir dünya savaşı tehlikesini artırdığı görüşündedirler; ABD'nin tam bir yenilgiye uğramasına imkân görmedikleri için de savaşın uygun bir uzlaşma çerçevesinde sona erdirilmesinden yana görünmektedirler. Çinli yöneticilerse, esaslarını ilerde açıklayacağımız «uzun süreli halk savaşı» teorisinden hareketle, ABD'nin kesin yenilgisine kadar Vietnam'da savaşın sürdürülmesi gerektiği, bunun dışında herhangi bir çözüm olamayacağı görüşündedirler. (Bu konuya ilerde tekrar döneceğiz.)

Haziran ayında Çin Komünist Partisi, Kruşçef'in düşüşünden sonra en şiddetli saldırısına geçti; Parti'nin teorik organlarında yayınlanan uzun makalede yeni Sovyet yöneticilerinin Kruşçef'in yolundan zerrece ayrılmadıkları, büyük devlet şovenizmi yolunu tutarak Dünya hegemonyası için ABD ile işbirliği yaptıkları ileri sürülüyordu. Bu ağır eleştirilerin önemli bir kısmı da Vietnam konusundaydı: «Onlar [SBKP'nin yeni liderleri] Vietnam'a 'yardım plânlarını' Amerikalılara önceden açıklamışlar ve ABD saldırganlarına 'çıkar yol' bulabilme umuduyla barış görüşmelerini gerçekleştirmek için Washington, Londra ve Paris'te büyük çabalar harcamışlardır».⁴⁹

Aynı tarihlerde *Pravda* ise, mevcut politik durumda en önemli meselenin Vietnam'da ABD saldırısı olduğunu belirtiyor ve «aradaki ayrılıklara ve uyuşmazlıklara rağmen» eylem birliği için çaba göstermenin mümkün ve zorunlu olduğunu belirtiyordu.⁵⁰

Vietnam'a yapılan askeri yardım meselesi de, iki tarafın birbirini tutmayan beyanları ve suçlamaları ile karmaşık bir görünüme bürünmüştür: Çin Komünist Partisi, Sovyetler Birliği'nin Vietnam'a nitelik ve nicelik bakımından yetersiz (gücüne orantılı olmayan) yardımda bulunduğunu ve yardım etmekteki asıl amacının da Vietnam meselesinde söz sahibi olmak ve ABD ile pazarlığa girişmek olduğu görüşündedir. Sovyetler ise Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'ne gönderdikleri silâhların Çin ülkesinden geçi-

(49) *Peking Review*, C. VIII., No. 25 (June 18, 1965), s. 8.

(50) *Current Digest*, C. XXII, No. 24 (July 7, 1965), s. 3-6.

şinde, Çinlilerin engelleme faaliyetinde bulduklarını ve hatta geçişe engel olduklarını ileri sürmektedirler.

Sovyet yöneticileri, Çinlilerin kendilerine yönelttikleri eleştirileri bir süre cevapsız bıraktıktan sonra, yeniden, uyuşmazlık noktalarının bir yana bırakılıp, Vietnam yararına «eylem birliği» ne girilmesini savundular. Çin Komünist Partisi, bu teklifi, 11 Kasım'da yayınladığı uzun bir makaleyle reddetti; yazının özünü şu sözlerde bulmak mümkündür: «... Kruşçef revizyonizmi ile bizim aramızdaki ilişkilerde SBKP'nin yeni liderlerinin söylediği gibi bizi bağlayan şeylerin, bizi birbirimizden ayıran şeylerden daha güçlü olduğu bir durum sözkonusu değildir, çağımızdaki bütün temel meselelerde bu ilişki kesin bir ayrılık ilişkisidir; bizi ayıran pek çok şey vardır; ama birleştiren hiçbir şey yoktur...»⁵¹ *Pravda*'da çıkan Sovyet cevabında ise, uluslararası komünist harekette eziçi çoğunluğun benimsediği çizginin karşısında «genel platformdan temelde ayrılan birkaç parti» den sözediliyor ve Sovyetlerin Vietnam'daki enternasyonalist görevi tam olarak yerine getirdiği belirtiliyordu.⁵²

Anlaşılmaktadır ki, bu dönemde Çin Komünist Partisi, Sovyetleri ABD ile işbirliğine yönelen bir tutuma sahip olmakla suçlamakta ve Sovyetler Birliği'nin Vietnam politikasını, «Çin'i kuşatma» genel planının bir parçası olarak görmektedir. Sovyetler Birliği Komünist Partisi yöneticileri ise Çin'in dünya barışını tehlikeye sokacak «savaşkan bir tutuma sahip olduğu» kanısındadırlar. Sovyet basınında çıkan yazılarda en çok tekrarlanan görüşler, devrimlerin ve kurtuluş savaşlarının ihraç olunamayacağı, bir savaş kıvılcımının termonükleer dünya savaşına yol açarak insanlığın yok olmasına sebep olacağı şeklindedir.

1965 sonu ve 1966 başı, Sovyetler Birliği'nin Kuzey Vietnam üzerindeki etkisinin arttığı bir dönemdir. Bunun muhtemel bir nedeni, yoğunlaşan savaşta Kuzey Vietnam'ın modern Sovyet silâhlarına daha çok ihtiyaç hissetmesi, bir nedeni de Vietnam İşçi Partisi içinde Sovyetlere eğilim duyan liderlerin —örneğin Le Duan— görüşlerinin ağırlık kazanması olabilir. 1965 yaz ve güzünde Kuzey Vietnam ve Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi kaynaklarının beyanlarından, barış görüşmelerinin önşartı olarak bütün Amerikan birliklerinin Güney Vietnam'dan çekilmesi tezinden vazgeçildiği anlaşılmaktadır. Bu, Sovyet görüşlerine uygun bir tutumdur. Aynı doğ-

(51) *Peking Review.*, C. XIII, No. 46 (Nov. 12, 1965), s. 12.

(52) *Current Digest.*, C. XVII, No. 47 (Dec. 15, 1965), s. 3, 5.

rultuda, 1965 yılı sonunda K. Vietnam, Sovyetler Birliği ve diğer bazı Doğu Avrupa ülkeleri ile ekonomik ve askerî yardım antlaşmaları imzalanmıştır. 1966 yılı Ocak ayında Şelepin başkanlığında bir Sovyet heyeti, Hanoi'yi ziyaret etti. Görüşmeler sonunda yayınlanan ortak bildiride Sovyetlerin Vietnam halkının mücadelesine, K. Vietnam'ın ve Ulusal Kurtuluş Cephesinin görüşlerine tam olarak destek olduğu belirtilmekteydi. Bildiride ayrıca K. Vietnam hükümetinin, Sovyetler Birliğinin «büyük ve değerli» desteğine teşekkürü yer alıyordu.⁵³ Bunlardan başka olarak, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 23. Kongresinde delege göndermeyi de kabul etmesi, Vietnam İşçi Partisi'nin büyük bir taktik ihtiyatla hareket ettiğini ortaya koymaktadır. Bu konuya da tekrar döneceğiz.

«Yaşasın Halk Savaşının Zaferi» :

1965 Eylülünde, *Renmin Ribao* gazetesinde Çin'in devrim stratejisini etraflı bir biçimde ortaya koyan çok uzun ve önemli bir makale çıktı. «Yaşasın Halk Savaşının Zaferi»⁵⁴ adını taşıyan ve Çin'in resmî görüşünü yansıttığı söylenebilecek olan makale Çin'de ilerde çok önemli rol oynayacak olan Savunma Bakanı Lin Biao tarafından yazılmıştı. Çin Komünist Partisi lideri Mao Zedung tarafından geliştirilen ve Çin devriminde uygulanan halk savaşı teorisi bu makalede özlü bir şekilde yer almaktadır : «Bu teori, sadece Çin için geçerli değil, dünyanın her yerindeki ezilen ulusların ve halkların devrimci mücadelelerine de büyük bir katkıdır» (s. 49). Lin Biao'nun bu yazısında yer alan en önemli görüşlerden biri, «kırlık bölgelerde devrimci üsler kurma ve şehirleri kırlık bölgelerden kuşatma» teorisinin dünyada gitgide daha çok ülkede benimsendiği yolundaki görüştür. Lin Biao, bu taktiğin uluslararası devrim hareketi bakımından taşıdığı önemi de şöyle anlatmaktadır : «Yeryüzünün tümünü ele alırsak, eğer Kuzey Amerika ile Batı Avrupa'ya 'dünyanın şehirleri' denebilirse, Asya, Afrika ve Lâtin Amerikada 'dünyanın kırlık bölgeleri'ni teşkil ederler... Böylece, çağdaş dünya devrimi de, bir bakıma şehirlerin kırlık bölgelerden kuşatılması görüntüsünü vermektedir.» (s. 55). Bu tahlil çağdaş dünyadaki temel çelişmenin «Asya, Afrika ve Lâtin Ameri-

(53) Bkz. *Keesing's*, 1965-66, s. 21355 - 21356.

(54) Bkz. *Yaşasın Halk Savaşının Zaferi*, (Çev. Süleyman Ege), Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1968. Aktaracağımız pasajlar bu metinden alınmıştır.

ka'nın ezilen halklarıyla-emperyalizm arasında» olduğu tezine⁵⁵ dayanmaktadır.

Makalede, Sovyet görüşleri kesinlikle mahkûm edilmekte ve Sovyet yöneticilerinin, nükleer silâhların korkusuyla, halkların devrimci mücadelelerinin karşısına çıktıkları ileri sürülmektedir. «Amerikan emperyalizmi, tam paniğe kapılmış ve halk savaşıyla başetme çabasında çaresiz kalmışken, Kruşçef revizyonistleri onu kurtarmaya geldiler». (s. 66.). «Devrim ihracı» için uğraştıkları yolundaki Sovyet suçlamalarını kesinlikle reddeden Lin Biao, makalesinde bütün dünya halklarını «Kruşçef revizyonizmine azimle karşıkoymağa» çağırmaktadır. (s. 72)...

Sözkonusu makaleyi izleyen günlerde Çin Komünist Partisi, genel bir ideolojik taarruza geçmiş bulunuyordu. Yukarıda Vietnam meselesi ile ilgili olarak sözünü ettiğimiz 11 Kasım tarihli makalede yeni polemik unsurları olarak Sovyet toplumunda «kapitalizme geri dönüşün» büyük bir hız kazandığı; Çin Partisi ile Sovyet Partisi arasındaki mücadelenin «Sosyalist yolla kapitalist yol arasındaki çelişmenin... proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf çelişmesi, çözümlenemez bir çelişme olduğu»⁵⁶ ileri sürülmekteydi. Aynı yazıda, ileride değineceğimiz «sosyal emperyalizm» tezinin ve Kültür İhtilâli'ne yol açacak gelişmelerin ilk belirtilerini bulmak mümkündür.

28 Kasım tarihli *Pravda*'nın başyazısında, Sovyetler kendi tutumlarının bir kez daha savunmasını yapmak ihtiyacını duyuyorlardı; yazıda Sovyetlerin doğru devrimci çizgiyi sürdürmelerine karşılık, Çinlilerin «süper-devrimci» maskesi takıp, komünist hareketi doğru yoldan saptırma çabasında oldukları ileri sürülmekteydi.⁵⁷

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XXIII. Kongresi :

Mevzilerin oldukça kesin bir biçimde belirmeğe başladığı bu dönemde Sovyet liderleri, Partilerinin 1966 Mart'ında toplanacak olan XXIII. Kongresi için hazırlık yapmaktaydılar. Çin görüşlerinin, tedrici bir süreç içinde de olsa uluslararası alanda yankı bulmaya başlaması karşısında SBKP liderleri, Çin Komünist Partisi

(55) Bkz. Yukarıda I/B. bölümü. (Dünyadaki Çelişmeler ve Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri).

(56) Bkz. *Peking Review*, C. VIII, No : 46 (Nov. 12, 1965), s. 10-21. (altını biz çizdik.)

(57) Bkz. *Current Digest*, C. XVII, No : 47 (Dec. 15, 1965), s. 5.

ile aralarındaki ilişki konusunda Doğu Avrupa ülkelerine 14 Şubat'ta bir mektup gönderdiler. Çok uzun ve ayrıntılı olan bu mektupta⁵⁸ yer alan belli başlı noktalar şunlardı :

— Çin yöneticileri anti-Sovyet bir tutum benimsemişler ve Sovyet halkının çeşitli tabakalarını birbirine düşürmek için çaba harcamışlardır.

— Çinliler, aynı şekilde Vietnam konusunda da «ortak eylem»i reddetmişler ve tersine Sovyetlerin Vietnam'a yaptıkları yardımı engelleme yolunu tutmuşlardır.

— Sovyetlerle sınır çatışmalarını da tahrik eden Çin Komünist Partisi'nin amaçları Vietnam savaşını uzatmak, Çin'i «kuşatılmış bir devrim kalesi» olarak göstermek, ABD ile Sovyetler Birliği arasında bir savaş çıkmasını sağlamak ve dünyada sosyalist devrim davasının yerine bir dünya savaşını geçirmektir.

Lin Biao'nun yukarda sözünü ettiğimiz yazısına da şiddetle saldıran mektupta sonuç olarak, Çinlilerin «milliyetçi büyük-devlet politikasının» uluslararası alanda önemli güçlüklerle karşılaştığı ve komünist harekete «ciddi zararlar» verdiği ileri sürülmekteydi. Mektupta otuz kadar ülkede Çinlilerin «fraksiyonlar kurarak bölücü faaliyetlerde bulduklarının ve öteki komünist partilerin içişlerine açıkça karıştıklarının» da önemle belirtilmesi, Çin Komünistlerinin görüşlerinin gitgide daha çok etkili olmaya başladığını ortaya koymaktadır.

Sovyet Partisi'nin 24 Şubat 1966'da gönderdiği Kongreye davet mektubuna Çin Komünist Partisi red cevabı verdi. Red mektubunda, böyle bir davetin normal şartlar altında bir dostluk gösterisi sayılabileceği, fakat bu davetin «Çin'e karşı bir histeri yaratma teşebbüsüne geçtikten sonra yapıldığı» ve bu şartlar altında «ciddi bir Marksist-Leninist parti olan Çin Komünist Partisi'nin, Kongreye delege göndermeyeceği» belirtiliyordu.⁵⁹

Bu şartlar altında toplanan ve önceki iki kongrede saptanan çizginin damgasını taşıyan Kongre'de başlıca iki mesele ele alınmıştır: Vietnam meselesine bağlı olarak, Çin-Sovyet ilişkileri ve ilerde çok önemli tartışmalara yol açacak olan yeni ekonomik tedbirler meselesi. Sovyet yöneticileri, beklenilenin aksine, Çin'e

(58) 22 Mart tarihli **Die Welt** gazetesinden nakleden **Keessing's**, 1965-66, s. 21632-21633.

(59) Mektubun metni için bkz. **Peking Review**, C. IX, No: 13 (Mar. 25, 1966) s. 5-6.

karşı şiddetli bir saldırıya geçmeyip, ihtiyatlı bir dil kullanma yolunu seçtiler. Brejnev'in Kongre'yi açış konuşmasında, iki ülkenin ve iki Partinin yakınlaşması isteği, ikili görüşmeler ve özellikle Vietnam konusunda «ortak eylem» teklifleri gibi temalar hakimdir. XXIII. Kongre'nin önemli bir özelliği, Vietnam İşçi Partisi'nin önde gelen lideri Birinci Sekreter Le Duan tarafından temsil edilmesi ve Le Duan'ın Kuzey Vietnam'a Sovyetler Birliği'nin gösterdiği «çok yönlü» yardımdan ve Sovyetlerdeki ekonomik gelişmeden övgüyle söz etmesi olmuştur. Kongre'nin sonunda alınan kararlar ise, Brejnev'in konuşmasındaki ılımlı tona rağmen, ideolojik mücadelenin keskinliğinden bir şey yitirmeden süreceleceğini ortaya koyuyordu. Kongre, dünyadaki asıl çelişmenin emperyalizm ile sosyalist sistem arasında olduğunu karara bağlamakta ve «şartların olgun (uygun) olduğu bir dönemde, komünist partilerinin uluslararası konferansının toplanması gerektiği belirtilmekteydi.⁶⁰ Kongre'nin sona ermesinden sonra bir süre sessiz duran Çin Komünist Partisi, Başbakan Çu En-lay'ın ağzından toplantıyı şiddetle eleştirdi: «Son XXIII. Kongre'de Sovyet liderleri ... sahte anti-emperyalizm, gerçek teslimiyet; sahte devrimcilik, gerçek ihanet; sahte birlik, gerçek bölücülük şeklindeki Kruşçefsiz Kruşçef revizyonizminin ikili taktiğini kullanmaya devam etmişlerdir».⁶¹

1966 Sonunda Genel Durum :

1966 yılının sonlarında genel duruma bir bakış, iki önemli noktayı ortaya koyar : Bir kere, Partiler arasında gitgide şiddetlenen uyuşmazlık, iki devlet arasındaki ilişkilere iyice bulaşmış ve önemli bir gerginlik doğurmuştur. Mayıs ayı ortalarında bir sınır meselesinin su yüzüne çıktığı görülmektedir. Sınırdaki Çinlilerin tahrikçilik yaptığı ve olaylara sebep olduğu yolundaki Sovyet iddialarına karşılık, Çin Dışişleri Bakanı Çen Yi, Sovyetleri Çin sınırına asker yığmakla, Çin'i düşman varsayan askerî manevralar düzenlemekle suçladı. 1960-1965 yılları arasında 5000'den fazla sınır olayı çıkmış olduğu anlaşılmaktadır; bu olayların tahrikçiliği konusunda her iki taraf birbirine zıt iddialarda bulunmuştur. Aynı yıl Çin'de başlatılan «Büyük Proleter Kültür İhtilâli» ise ilişkilerin daha da bozulmasına yol açtı. Bu dönemde Kruşçef'in düşüşünden sonra karşılıklı olarak en şiddetli eleştirilerin yapıldığı görülmektedir. «Büyük Proleter Kültür İhtilâli» ayrı bir incelemeye konu olacak kadar önemli bir olaydır. Bu nedenle biz sadece, Çin'i 1969 yılı baş-

(60) *Current Digest*, C. XVIII, No : 15 (May 4, 1966), s. 3-4.

(61) *Peking Review*, C. IX, No : 19 (May 6, 1966), s. 24.

larına kadar baştanbaşa sarsacak olan bu büyük dalganın, Sosyalist toplumda sınıf mücadelesinin süregeldiği önermesine dayanılarak, sosyalist devrimi ideolojik, politik ve kültürel alanda (üstyapı alanında) tamamlamaya yönelen ve Sovyet görüşlerine belli ölçüde yaklaşma yolunu tuttukları anlaşılan önemli bazı Çin liderlerinin tasfiyesi ile sonuçlanan bir hareket olduğunu belirtmekle yetinelim.⁶²

Özellikle Ağustos-Aralık ayları arasındaki dönemde ilişkiler ilginç bir safhaya girmiştir : Çin basınında Sovyetlerin iç ve dış politikasını şiddetle yeren yazılar birbiri ardından çıkmakta, Sovyet basını da esas olarak Kültür İhtilâli'ni karikatürize eden yazılarla bunlara cevap vermektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluş yıldönümünde Lin Biao'nun, Bolşevik Devriminin yıldönümünde de Sovyetler Birliği Savunma Bakan Malinovski'nin yaptığı konuşmalar, her iki taraf temsilcilerinin toplantıları terketmeleri ile sonuçlanmıştır. Çin'de Sovyet elçiliği önünde yapılan «anti-revizyonist» gösteriler dolayısıyla bazı diplomatik sürtüşmelerin ortaya çıkması, öğrencilerin karşılıklı olarak geri alınması ve aynı şekilde gazetecilerin sayısının karşılıklı olarak azaltılması, bu dönemdeki gerginliği belirleyen unsurlardır. Bu sırada Çin liderleri, Sovyetler Birliği ile ABD'nin ulusal kurtuluş savaşlarının «yükselen alevlerini bastırmak için... işbirliği yaptıklarını ve Çin'e saldırmak için bir kutsal ittifak içinde bulduklarını»⁶³ ileri sürmektedirler. Sovyet yöneticilerinin bu suçlamalarına karşı verdikleri cevap ve giriştikleri karşı suçlamalar ise 27 Kasım tarihli *Pravda*'da çıkan başyazıda en belirgen örneğini bulmaktadır : Yazıda «Mao Zedung ve grubunun anti-Leninist, bölücü ve sosyalist ülkelerle tüm dünya komünist hareketinin birliğine karşıt bir yol tutturmuş oldukları» söylenmekte ve Kültür İhtilâli hakkında özet olarak şöyle bir yorum geliştirilmektedir : Devrim okulundan geçmiş kadroları, sürekli başarılar kazanmakta olan Sovyetler Birliği ve öteki sosyalist ülkeler hakkında çıkarılan yalanlarla aldatmak güç olduğundan, en seçkin kadroları gözden düşürme ve yıkma yoluna gidilmiş ve bu amaçla «bir grup öğrenci, okul çocuğu ve askerî ve idarî mekanizmanın bir kısmı kullanılmıştır».⁶⁴ Aralık ayında da Sovyetler Birliği Komünist Partisi Mer-

(62) Bu konuda Türkçe yayınlanmış bazı kaynaklar için bkz. **Büyük Proleter Kültür Devrimi**, Kıvılcım Yayınları, Bilgi Basımevi, Ankara, 1970.; Lin Biao'nun, ÇKP IX. Millî Kongresinde Okuduğu Rapor, **Türk Solu**, Sayılar : 85-89 (1969).

(63) **Keasing's**, 1967 - 1968, s. 22047 - 48.

(64) **Current Digest**, C. XVIII, No : 47 (Dec. 14, 1966), s. 4 - 7.

kez Komitesi «Mao Zedung ve Grubu»nun politikasını mahkûm eden bir karar aldı. Parti'nin resmî bir beyanında Mao'ya, ad belirtilerek ilk defa hücum edilmekteydi.

Bu dönemde ilgili olarak yapılabilecek ikinci gözlem de, Çin Komünist Partisi'nin, mevcut komünist partileri arasında belli ölçüde tecrit olmuş durumda bulunmasıdır. O tarihe kadar çeşitli derecelerde Çin'i destekleyen beş büyük partiden sadece Arnavutluk Emek Partisi, bu durumu sürdürmüştür. Vietnam İşçi Partisi üzerinde daha önce de gördüğümüz gibi Sovyet Partisi'nin etkisi artmıştır; Endonezya Komünist Partisi 1965 sonunda kana boğulmuştur. Kuzey Kore ve Japonya Komünist Partileri de, uyuşmazlık karşısında tarafsız bir tavır alma yolunu tutmuşlardır. Aynı dönemde Çin'in bazı Afrika devletleriyle ilişkisi kesilmiş, Kültür İhtilâli de çeşitli ülkeler, parti ve grupların Çin'e karşı ihtiyatlı bir tutum benimsemelerine yol açmıştır. Öte yandan, Sovyetlerin, Çin'in görüşlerini mahkûm ettirmek amacıyla uluslararası bir konferans toplama çabaları da 1966 sonlarında hız kazanmıştır; Kasım ve Aralık aylarında Bulgar ve Macar Komünist Partilerinin ardarda yapılan IX. Kongrelerinde bu durumun belirgin bir hal aldığı görülmektedir. Her iki kongrede de Çin Komünist Partisi'ne «birliği bozucu tavrından ötürü» çatılmış ve «bölünmeleri gözden geçirmek ve dogmatizmle mücadele etmek» üzere uluslararası bir konferans yapılması için şartların gitgide daha çok olgunlaştığı⁶⁵ ileri sürülmüştür.

Bütün bu gelişmelere rağmen Çin Komünist Partisi'nin kararlı tutumunu sürdürdüğü ve öne sürdüğü ilkelerden tâviz vermeye yanaşmadığı görülmektedir. 1966 Kasımı'nda Arnavutluk Emek Partisi'nin V. Kongresinde, Sovyetler Birliği'nin «revizyonist» yöneticilerine şiddetli saldırılar yöneltilmiştir. Dünya komünist hareketindeki büyük tartışmada orta yol tutulamayacağı ve bir tarafsızlık tutumu benimsenemeyeceği belirtilmektedir. Çin ve Arnavutluk liderlerine göre «bugün gündemde revizyonistlerle uzlaşma ve birlik değil, ayrılık vardır».⁶⁶ Öte yandan, komünist ve işçi partilerinin uluslararası konferansı fikri geniş bir destek bulmamaktadır; ayrıca yukarıda da değindiğimiz gibi, birçok ülkede Çin Komünist Partisi'nin önerdiği görüşleri benimseyen parti ve gruplar da kurulmaktadır. Kısacası, Çin'in en çok tecrit olmuş gibi görüldüğü bu dönemin aynı zamanda Çin çizgisinin dünya çapında güçlenme dönemi olduğunu söylemek yanlış olmaz.

(65) Tass ajansının haberinden nakleden : **Current Digest**, C. XVII, No : 46 (Dec. 7, 1966), s. 3-4.

(66) **Keasing's**, 1967 - 1968, s. 21847.

1967 Yılı : Şiddetli Gerginlik ve İdeolojik Mücadelenin Yeni Boyutlar Kazanması :

1967 yılı, mücadelenin aynı meseleler etrafında geliştiği, ama çok şiddetli bazı sürtüşmelerin görüldüğü bir yıl oldu. Ocak ayında, çeşitli ülkelerden Kültür İhtilâli'ne katılmak üzere Moskova yoluyla yurda dönen Çinli öğrencilerle Rus polisleri, askerleri ve bazı siviller arasında Moskova'da Kızıl Meydan'da büyük bir kavga çıktı. Çin ve Sovyet basını ve hükümetleri olay hakkında birbirine zıt açıklamalarda bulundular. Sovyetlere göre Çinli öğrenciler çeşitli taşkınlıklar yaparak olayları tahrik etmişlerdi ve bu hareketler polisin müdahalesi ile sonuçlanmıştı. Çinlilerse, Lenin'in ve Stalin'in mezarlarını ziyaret eden öğrencilerin, Mao Zedung'dan seçme parçalar okurlarken resmî ve sivil polisler ve askerler tarafından şiddetle dövüldüğünü ve bütün olayın aslında Kültür İhtilâli'nin hızlandığı bir dönemde bir politik provokasyon olduğunu ileri sürmektedirler. Moskova'daki Çin büyükelçiliğinin, olayın fotoğraflarını gösteren ve Sovyet liderlerini suçlayan panosu da Sovyet yetkilileri tarafından zorla kaldırılınca, iki ülke arasındaki gerginlik çok arttı. Olayın hemen arkasından Çinliler, o tarihe kadar Çin basınında görülen saldırıların en şiddetlisini yöneltmeye başladılar. 27 Ocak'ta *Renmin Ribao*'da «Pis Sovyet Revizyonist Domuzlarının Kudurgan Tahriklerine Şiddetle Karşılık Verin!» başlıklı makalede Çinli öğrencilerin dövülmesi, «Çar'ın, Hitler'in ve Ku Klux Klan'ın yaptığı kepezeliklere» benzetiliyordu.⁶⁷ Çin hükümetinin çok sert bir protesto notasını Sovyetlerin cevabı, bunları da önce Çin'de başlamak üzere her iki ülkede büyük kitle gösterileri izledi. Büyük Proleter Kültür İhtilâli'nin, baştaki «kapitalist yolu tutan kişileri» hedef almaya başladığı bu dönemde, söz konusu olayın da yarattığı birikimle Pekin'deki Sovyet elçiliği çevresinde büyük gösteriler oldu. Bu gelişmelerin sonucu olarak taraflar karşılıklı olarak sınıra askerî birlikler yığdılar ve kitle gösterileri sınırlarda da devam etti. Özellikle Sovyet elçiliğinin «kuşatılması» sırasında büyük bir gerginlik oldu.

Şubat ortalarından itibaren Çin'de, Kültürel İhtilâl'de ortaya çıkan bazı şiddet hareketlerinin ve özellikle yabancı elçilik vb. mensuplarını hedef alan hareketlerin frenlenmesi yoluna gidildi. İki devlet arasındaki gerginlik de bir ölçüde yumuşadı. İki Parti arasındaki polemik ise hızından hiçbir şey yitirmediği gibi, yeni boyutlara ulaşarak devam etti. Bu doğrultuda iki tarafın yoğun bir

(67) *Peking Review*, C. X, No : 6 (Feb. 3, 1967), s. 23.

«radyo savaşı»na giriştikleri görülüyordu; Moskova radyosu Çince propaganda yaptığı yayınları artırarak haftada 84 saate çıkarırken, Pekin de her gün 22 saat Rusça yayın yapmaktaydı. Yine aynı tarihlerde Sovyet basınında Mao Zedung'a ve uyguladığı politikaya karşı yeni bir saldırı başladı. Bir dizi yazının en önemlisi 6 Şubat tarihli *Pravda*'da Kültür İhtilâli konusunda çıkan uzun bir tahlildi.⁶⁸ Yazıda ileri sürülen başlıca görüşler şunlardır :

— Çin'de çeşitli alanlarda ve özellikle ekonomi alanında büyük güçlükler çekilmekte, iç ve dış politikada bir çok hatâ ve başarısızlıklar görülmektedir. Bütün bunları gizlemek ve halkın dikkatini iç sorunlar yerine dışa yöneltip «Mao Zedung ve grubunun askerî ve bürokratik diktatörlüğünü haklı göstermek» için «Sovyet aleyhtarı» bir politika benimsenmiştir.

— Çin'de çeşitli ekonomik maceralar ve başarısızlıklar karşısında Sovyetler Birliği'nin ve öteki Avrupa Devletleri'nin sosyalizmin inşasında ve işçilerin hayat standardının yükseltilmesi yolundaki başarılı çabalarına 'burjuva', 'revizyonist' kavramlar olarak saldırıldı ve 'kapitalizme geri dönüş' adı verildi.

— Mao Zedung ve çevresindeki kişilerin yanlış politikasına karşı gitgide artan bir muhalefet belirince, bunu ortadan kaldırmak ve «Sovyetlerin doğru Leninist çizgisini farkedenden gerçek Çin komünistlerini susturmak» için parti örgütleri tahrip edildi ve militanlar cezalandırılarak parti dışına atıldı. Bütün bunlar ordu ve güvenlik organlarının yardımıyla ve 'kültür ihtilâli' adı altında yapıldı.

Yine Sovyet basınına göre, Kültür İhtilâli, Mao Zedung ve çevresindekilerin «korkusunu» ve «kitelerin huzursuzluğunu» ortaya koymaktaydı. Parantez içinde belirtelim ki, Sovyet basını Büyük Proleter Kültür İhtilâli'ne karşı giriştiği kampanyayı, 1968 yılı sonunda, Mao Zedung'un kesin zaferi belli oluncaya kadar sürdürmüştür. Eleştirilerin yanı sıra, Batı basını ile hemen tamamen aynı doğrultuda Kültür İhtilâli'ni karikatürize eden alaylı yazılar, inanılması güç bazı hikâyeler birbirini kovalamıştır.

Öte yandan Çinliler de, Sovyetler Birliği'nde «kapitalizme geri dönüş» yolunda adımlar atıldığı şeklinde bir süreden beri ileri sürdükleri görüşleri özellikle 1967 yılının sonlarına doğru sistemli bir şekilde geliştirmekteydiler. Çinlilere göre, Sovyet revizyonist yöneticileri, Sovyet toplumunda sosyalizmin kesin olarak za-

(68) Bkz. *Current Digest*, C. XIX, No : 7 (Mar. 8, 1967), s. 6-9.

fer kazandığını ileri sürerek, «proletarya diktatörlüğü altında devrimi sürdürmeye yanaşmadıkları, proletarya ile burjuvazi ve öteki sömürücü sınıflar arasındaki sınıf mücadelesinin sosyalist toplumda da uzun zaman sürdürülmesi gerektiğini gözden kaçırdıkları için»⁶⁹ Sovyetler Birliği'nde her yönde ve her alanda kapitalizme geri dönülmektedir.⁷⁰ Bu yönde *Renmin Ribao*'da ve Çin'in resmî haber ajansı *Hsinhua* bültenlerinde yer alan bazı görüşleri şöyle özetleyebiliriz :

— İktidara geldiklerinden itibaren, Sovyet revizyonist yöneticileri ulusal ekonominin çeşitli dallarında «ekonomik sistem reformları» yapmışlardır. Ortaya atılan «yeni sistem» içinde, merkezî birleşik plân bir yana bırakılarak, «kâr ilkesi» her şeyin üzerine çıkarılmıştır. Bunun yanısıra üretim araçlarının serbest olarak pazarlanması olgusu gitgide önem kazanmaktadır.

— Bu «yeni sistem» çerçevesi içinde bütün halka ait bulunan sosyalist işletmeler, kapitalist işletmeler haline dönüşmüş ve sosyalist, plânlı ekonomi, endüstri ve tarımın her kesiminde yerini kapitalist serbest rekabete bırakmıştır.

— Bu gelişmelerin sonucu olarak, endüstri işletmelerinin kolektif çiftliklerle devlet çiftliklerinin (kolhoz ve sovhoz) başlarında bulunan kişiler «yeni, ayrıcalıklı bir burjuva tabakası» olarak belirmişlerdir. Yöneticilerden, uzmanlardan, yüksek memurlardan ve mühendislerden vb. meydana gelen bu tabaka, işletmelerden elde edilen gelirlerin büyük bir kısmına —çok yüksek maaş ve prim şeklinde— el koymakta, çeşitli kanunsuz işler, spekülasyon vb. ile meşgul olmakta, ve büyük ölçüde «nüfuz suiistimali» yapmaktadır.

— «Yeni sistem»in bu uygulanışı ile Sovyet toplumundaki sınıf farkları günden güne büyümektedir; «bir avuç ayrıcalıklı insan gitgide zengin hale gelirken... sömürülen ve ezilen geniş işçi kitleleri gitgide daha kötü duruma düşmektedir».⁷¹

(69) Bkz. geride, bölüm I/B.

(70) Sovyetler Birliği'nde ve öteki Doğu Avrupa ülkelerinde 'kapitalizme geri dönüş' görüşleri de Çin'deki Kültür İhtilâli gibi ayrı bir incelemeye konu olacak nitelikte olduğundan, biz burada sadece Çin'in görüşlerine ve ileri sürdüğü kanıtlardan birkaçına işaret etmekle yetineceğiz. Bu konuda bkz.: **How The Soviet Revisionists Carry Out All-Round Restoration of Capitalism in the USSR.**, Foreign Languages Press, Peking, 1968.

(71) *Ibid*, s. 16.

— Bütün bu durumun sonunda, «herkesten yeteneğine göre, herkese çalışmasına göre» ilkesi (sosyalist gelir dağılımı ilkesi) tamamen bir kenara atılmıştır. Ekonominin yanı sıra, sosyal hayatın hemen her yönünde, özellikle kültür, eğitim, sanat ve edebiyatta bu geriye dönüşün açık belirtileri görülmektedir. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin yönetimi de, her kademedede, bu ayrıcalıklı burjuva tabakasına hizmet eden «uzmanların» eline geçmektedir.

Uluslararası Konferans Hazırlıkları : Karlovy - Vary ve Budapeşte Toplantıları :

Devrilmeden önce Kruşçef'in hazırlığını yaptığı ve onu izleyen yöneticilerin de toplanması için aynı şekilde uğraştıkları Komünist ve İşçi Partileri Dünya Konferansının yapılması yolunda önemli bir adım 1967 Nisan'ında atıldı. 22-24 Nisan tarihleri arasında Çekoslovakya'nın Karlovy — Vary şehrinde bir ön toplantı yapıldı. Ancak, Sovyet yöneticilerinin arzuladıkları biçimde bir görüşbirliği sağlanmış olmaktan uzaktı; Çin-Sovyet uyuşmazlığı karşısında bir süredir tarafsız bir tutum benimsemiş olan Romanya'nın yanı sıra Yugoslavya ve Arnavutluk partileri toplantıya katılmadılar. İktidarda olmayan komünist ve işçi partilerinden birçoğu da temsilci göndermemişlerdi. *Renmin Ribao*, toplantının «Sovyetler Birliği'nin ve öteki Doğu Avrupa ülkelerinin ayrıcalıklı burjuva tabakasının ve Avrupa'nın bazı kapitalist ülkelerinin burjuvazisinin ajanlarının toplantısı»⁷² olduğunu, ama Avrupa «modern revizyonistlerinin kendi çelişmeleri yüzünden bölünmüş ve parçalanmış durumda oldukları için Çin'e, dünya halklarına, devrim hareketlerine ve Marksizm-Leninizm'e karşı... dönemleri biraraya getirme işini başaramadığını»⁷³ yazıyordu.

Ancak, bu başarısızlık, Çin'i tecrit ve mahkûm ettirme yolundaki çabaları durdurmuyacaktır. Uluslararası konferansı toplama yolundaki ikinci aşama 26 Şubat — 5 Mart 1968 tarihleri arasında yapılan Budapeşte Danışma Toplantısı'dır. Bu toplantıya Romanya'nın da katılması sağlanmıştır. Ancak Romen Partisi, gündemin emperyalizme karşı mücadelenin özgül (spesifik) meselelerine hasredilmesini, temsil edilen ve edilmeyen partilerin hiçbir eyleminin eleştirilmemesini ve bütün çalışmaların komünist partiler arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallara (ilkelere) tam uygun olması gerektiği görüşünü savunmuştur. Buna rağmen, Sovyet ide-

(72) *Peking Review*, C. X, No : 20 (May 12, 1967), s. 21.

(73) *Ibid*, s. 22.

ologları başta olmak üzere çeşitli partilerin temsilcileri, yaptıkları konuşmalarda Çin Komünist Partisi'ne saldırılar yöneltmişlerdir. Yapılan konuşmalara hâkim olan tema, uluslararası komünist hareket içinde birlik ve dayanışma kurulmasının vazgeçilmez bir zorunluluk olduğu ve Çin Komünist Partisi'nin genel çizgiden ayrılan «bölücü» tavrı ile bu birliğe büyük zararlar verdiği yolundaydı.⁷⁴ Romanya İşçi Partisi temsilcileri, bu nitelikte konuşmalar yapılması üzerine toplantıyı terk ettiler.

Budapeşte toplantısında, partiler arasındaki ilişkilerde merkezîyetçiliğin mi yoksa özerkliğin mi hâkim olacağı konusunda üstü kapalı tartışmalar da olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak yayınlanan bildiride, «kardeş partilerin emperyalizme karşı görevlerini ve yapacakları eylemi tartışmak üzere» 1968 yılı sonlarında (Ekim-Kasım aylarında) Moskova'da bir uluslararası konferans toplanması öngörülüyordu.⁷⁵

Arnavutluk Emek Partisi'nin teorik organı *Zeri i Popullit*'te yayınlanan bir başyazı,⁷⁶ şüphesiz Çin komünistlerinin tepkisini de ortaya koymaktadır. Yazıda karşı-devrimci Budapeşte Toplantısı ile güdülen amacın Çin Komünist Partisi'ni ve Arnavutluk Emek Partisi'ni tecrit ederek, dünyada Marksist-Leninist devrimci hareketin gelişmesini durdurmak olduğu ileri sürülmekteydi. Ancak, yazıya göre, revizyonist Sovyet yöneticileri bu çizgiyi, diğer partilere empoze etmeyi —aralarındaki çelişmelerden dolayı— başaramamışlardı; bu yüzden de toplantı ölü doğmuştu.

Vietnam ve «Barış Görüşmeleri» :

1968 yılı, Çin-Sovyet ilişkileri açısından son derece önemli bir dizi olayı kapsar. Budapeşte'deki Komünist Partileri toplantısından sonra ikinci önemli mesele Vietnam ve «Paris görüşmeleri» meselesidir. ABD Başkanı Johnson'un, yılın başlarından itibaren Vietnam'da bir «barış taarruzu»na geçmesi ve bombardımanı sınırladığını ilân etmesi üzerine Vietnam Demokratik Cumhuriyeti hükümeti 3 Nisan'da bir açıklama yaptı. Açıklamada : «barış görüşmelerinin başlayabilmesi için» bombardımanın durdurulması konusunda ABD ile görüşmelere hükümetin hazır olduğu belirtilmek-

(74) *Current Digest*, C. XX, No : 9 (Mar. 21, 1968), s. 16-19.

(75) Sonradan, Çekoslovakya'nın bazı Varşova Paktı devletleri tarafından işgali üzerine, mevcut ayrılıklar genişledi; Konferansın 1969 Mayıs'ında Moskova'da yapılmasına karar verildi.

(76) Nakleden : *Peking Review*, C. XI, No : 9 (Mar. 1, 1968), s. 13-14.

teydi. Ayrıca ABD'nin, bombardımanı ve diğer savaş hareketlerini kayıtsız şartsız durdurduğunu ispat etmesi halinde, resmî barış görüşmelerine de geçilebileceği bildiriliyordu. Kuzey Vietnam hükümetinin ABD ile «öngörüşmeler» konusundaki bu açıklaması, Vietnam savaşı açısından önemli bir gelişme sayılabilir. Çünkü, o tarihe kadar, herhangi bir görüşmenin başlayabilmesi için ABD'nin her türlü bombalamayı ve savaş hareketini kayıtsız şartsız durdurması bir önşart olarak öne sürülmekteydi. Bu tutum değişikliği konusunda Sovyet yöneticilerinin tavrı herhangi bir yorumu gerektirmeyecek kadar açık olmuştur. Sovyet hükümeti iki gün sonra, 5 Nisan'da Kuzey Vietnam hükümetinin bildirisini desteklediğini açıkladı: «Bildiri, Vietnam'da savaşın sona erdirilmesi için realist yolu gösteriyor... Olayların daha da gelişmesi ABD'nin atacağı... adımlara bağlıdır».⁷⁷ Sovyetler, bundan sonra, Kuzey Vietnam hükümeti ile Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin çözüm için getirmiş oldukları tekliflere ABD'nin uyması gerektiğini ifade ediyorlardı. Bu ortam içinde 13 Mayıs'ta Paris'te bombalamanın durdurulması konusunda görüşmeler başladı. Beş buçuk ay kadar süren «ön görüşmeler» sonunda, 31 Ekim'de Johnson bombalamanın tamamen durdurulduğunu açıklıyordu. Bunun arkasından Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi ile Saygon hükümetinin de katıldığı dörtlü barış görüşmelerine geçildi; hemen hiçbir çözüm getirmeyen bu görüşmeler, bugün de sürdürülmektedir.

«Paris Görüşmeleri» konusunda Çin'in tavrı ne olmuştur? Daha önce de değindiğimiz gibi Çinliler, ABD ile barış masasına oturulmasına kesinlikle karşı çıkmaktadırlar. Çin önderlerine göre ABD emperyalizminin niteliği asla değişmeyecek ve ABD, kendi isteği ile Vietnam'daki saldırısından vazgeçmeyecektir. Barış çağrıları vb., ABD'nin içte ve dışta dar boğazlara sürüklenmesinin sonucudur; savaş alanında kaybedilenler, bu çağrılarla masada geri alınmak istenmektedir. Bu «oyunlarda» Sovyet yöneticileri de ABD'nin «baş yordakçılığını» yapmaktadırlar. Bu durumda barış görüşmelerine oturmak, Vietnam halkının: saldırıya karşıkoyma, «anayurdun birleştirilmesi için savaşma» haklarından vazgeçmesi anlamına gelir. Çin Komünistleri tek çözüm olarak uzun süreli halk savaşını ileri sürmektedirler; nihai zafere kadar bu yolu sürdürmek gerekir, «emperyalizmle uzlaşma ve emperyalizme karşı teslimiyet» bu zaferin kazanılmasını engeller.

Çin'in sürekli olarak savunduğu görüş budur. Görüşmelerin başlaması ile birlikte Çin'le Kuzey Vietnam arasındaki ilişkilerde

(77) Keesing's, 1967-1968, s. 22859.

belli ölçüde bir soğuma olduğu anlaşılmaktadır. Çin basınında, görüşmelerin başlamasından itibaren bir süre, bu konuda hiç yazı çıkmadığı bilinmektedir. Ancak 1969 Eylülü'nde Kuzey Vietnam'ın önderi Ho Şi Minh'in ölümüyle tekrar bir yaklaşma olduğu görülmüştür. Paris görüşmelerinin tam anlamıyla batağa saplanıp kalması ve özellikle geçtiğimiz aylarda (Nisan-Mayıs 1970) Güneydoğu Asya'daki gelişmelere Çin'in damgasını vurarak Laos, Kamboçya ve Vietnam halkları Zirve Toplantısı'nın yapılmasına önayak olması, bu yaklaşmanın hızlandığını ve genel olarak Çin'in bu bölgedeki etkisinin —Sovyetler (aleyhine)— çok arttığını söylemek mümkündür.⁷⁸

Nükleer Yayılmayı Önleme Antlaşması :

Nükleer silâhlara sahip bulunan ülkelerin sayısının dondurulması amacını güden bir antlaşma için, özellikle Sovyetler Birliği uzun bir süredir çalışmalarda bulunmaktaydı. Nükleer denemelerin kısmen yasaklanmasını öngören 1963 Moskova antlaşması, bu doğrultuda daha önce atılmış bir adımdı. Söz konusu çalışmaların sonunda nükleer yayılmayı önleme konusunda bir Sovyet — ABD ortak tasarısı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na sunuldu ve 12 Haziran 1968'de kabul edildi. 1 Temmuz'dan itibaren de çeşitli devletler tarafından imza edilmeye başlandı.

Antlaşma, «barış içinde birarada yaşama» çizgisi çerçevesinde kapitalist devletlerle —özellikle ABD ile— olumlu ilişkiler sürdüren ve bir termonükleer savaşın önlenmesini esas hedef alan Sovyet yöneticilerinin temel felsefesine uygun düşmektedir.⁷⁹ Sovyet liderlerinin antlaşmaya dayanak olan görüşünü şöyle özetleyebiliriz : Nükleer yayılmaya şimdiden bir gem vurulmadığı takdirde, bu silâhlara sahip olan ülkelerin sayısı gitgide artacak ve dünyanın bir nükleer savaşa sürüklenmesi tehlikesi çok büyüyecektir. Şüphesiz, böyle bir görüşün altında, şimdiki «nükleer devletlerin» yöneticilerinin sorumluluk sahibi oldukları, rasyonel hareket ettikleri ve bir savaşa yol açacak davranışlardan kaçındıkları varsayımının yattığını söylemek yanlış olmaz. Örneğin şöyle denmektedir : «Küba konusundaki buhranın gidişine, Kennedy Hükümeti'nin de belirli ölçüde *makul ve gerçekçi bir davranış* gösterdiği...» «Gerçekten, onlar [Çin komünistleri] bütün burjuva hükümetlerinin yaptıkları bütün işlerin akıldan yoksun olduğunu mu

(78) İki çizginin etkilerinin değerlendirmesini ileride, sonuç bölümünde yapmaya çalışacağız.

(79) Bkz. geride bölüm I/B.

sanyorlar?»⁸⁰ Aynı mantıktan hareketle, Sovyet liderlerinin büyük «nükleer devletlerin» —özellikle Sovyetler Birliği ile ABD'nin— genel bir «denge» içinde anlaşarak, nükleer silâhlara sahip olmayan devletleri koruması («himaye etmesi») tarzında bir görüşü —zım-nî olarak— savundukları da ileri sürülebilir. Nükleer yayılmanın önlenmesine dair antlaşmanın kabulü, Çinlilerle Sovyetler arasında bu konuda esasen öteden beri varolan görüş ayrılıklarının daha da derinleşmesine yol açmıştır. Gerçekten, Çin komünistlerinin antlaşma karşısında gösterdikleri tepki çok şiddetli olmuştur; antlaşmadan önce ve sonra *Renmin Ribao*'da çıkan bir dizi yazıda yer alan görüşleri⁸¹ toplu olarak şöyle özetleyebiliriz :

— Antlaşma, Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri'nin, bir «nükleer fetişizm» yaratarak dünya çapında «gangsterliklerini» sürdürmek ve devrimci mücadeleleri engellemek için yaptıkları bir işbirliğini belgeler. Bu, aynı zamanda 1963 Moskova Antlaşmasından sonra Sovyetlerin ikinci büyük ihanetidir.

— Nükleer «yayılmanın önlenmesi» demek, ABD ile SSCB hegemonyasının ve nükleer tekelinin korunması, nükleer silâha sahip olmayan ülkelerin, savunmalarını sağlamak için nükleer silâhları geliştirme imkânına sahip olmamaları ve ABD'nin «nükleer şantaj»da serbest bırakılması demektir.

— Bu, eşit olmayan bir antlaşmadır : bir kısım devletler nükleer gücü geliştirirler ve bu silâhları öteki ülkelere karşı kullanmamayı hiçbir şekilde taahhüt etmezlerken, öteki ülkelerin atom enerjisini barışçı amaçlarla kullanmaları bile yasaktır. Ayrıca bu antlaşma tam bir «sahtelik»tir de; çünkü nükleer silâhları yayan, dünya yüzünde nükleer üsler kuran, uçak ve denizaltılar dolaştıran Amerikan emperyalizmidir. Aslında antlaşma bu gerçeğin örtbas edilmesine yönelmiştir.

— Asıl tehlike nükleer olmayan ülkelere değil, Amerikan emperyalizminin saldırganlığından doğmaktadır. Dolayısıyla tehlike, böyle bir antlaşma ile nükleer tekele güvenerek değil, tersine tekelin tamamen kırılması ve ondan sonra da nükleer silâhların tamamen yasaklanması ve yok edilmesi suretiyle ortadan kalkar. Bu durum gerçekleştirilmeden hiçbir devlet nükleer silâhlara sahip

(80) «Moskova Mektubu», *Pekin-Moskova Çatışması*, s. 119. (altını biz çizdik.)

(81) Bkz. *Peking Review*, C. IX, No : 47 (Nov. 18, 1966), s. 34-35; C. XI, No : 25 (June 21, 1968), s. 17-18.

olma hakkından yoksun bırakılamaz; nükleer olmayan devletleri «koruma» görüşü ise, büyük devlet politikasının ifadesidir.

— Bu antlaşma, Sovyetler Birliği ile ABD'nin, birlikte Çin'e karşı giriştikleri komplonun (düzenin) ayrılmaz bir parçasıdır: amaç, Çin'in nükleer denemelerinin ve devrimci görüşlerinin yayılmasını önlemek ve Çin'in çevresindeki ülkeleri —özellikle Hindistan kastediliyor— «nükleer şemsiye» altına alarak «kuşatma» yı hızlandırmaktadır.

Çinlilerin yönelttikleri böylesine sert eleştirilere karşılık, Antlaşmayı, ilerde gerçekleşecek tam silâhsızlanma yolunda önemli bir adım olarak gören Sovyetler, Çin liderlerini «maceracılık», aşırı devrimcilik» ve «savaş kışkırtıcılığı» yapmakla suçladılar.

Çekoslovakya'nın İşgali :

Çekoslovakya'nın 20 Ağustos'ta Sovyetler Birliği başta olmak üzere bazı Varşova Paktı üyeleri tarafından işgali, 1968 yılı boyunca Çin-Sovyet ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen bir olaylar dizisinin sonucu halkasını oluşturur. Pekin'in bu olay karşısında gösterdiği son derece şiddetli tepki ile çatışmanın yeni bir doruğa ulaştığı söylenebilir. Burada, işgale yol açan gelişmeleri, işgalin ve işgal sonrasının ayrıntılarını bir yana bırakarak, önce Sovyetlerin öne sürdükleri gerekçeleri, sonra da Çin'in tepki ve eleştirilerini gözden geçirelim.

Çekoslovakya'nın işgal edilmesinin hemen arkasından resmî Sovyet ajansı *Tass* kanalıyla Sovyet basınında (*Pravda* ve *İzvestiya'da*) yer alan açıklamalar özet olarak şu şekilde idi:⁸²

— Çekoslovak Parti ve Devlet liderleri, Sovyetler Birliği'nden ve öteki müttefiklerinden kardeş Çekoslovak halkına —silâhlı kuvvet yardımı da dahil olmak üzere— derhal yardım edilmesini istemişlerdir. Bu talebin sebebi: «Karşı-devrimcilerin», sosyalizme düşman yabancı güçlerle işbirliği yaparak Çekoslovakya'daki sosyalist sisteme ve anayasa sistemine karşı-devrimci bir tehdit meydana getirmiş olmalıdır.

— Halkların sosyalist kazançlarını korumak ve güçlendirmek, bütün sosyalist devletlerin ortak uluslararası görevidir.

— Çekoslovakya'daki durumun daha da «vahimleşmesi», Sovyetler Birliği'nin ve «sosyalist topluluğun» diğer üyelerinin haya-

(82) Bkz. *Current Digest*, C. XX, No: 34 (Sep. 11, 1968), s. 3-5.

tî çıkarlarını ve güvenliklerini etkileyecekti. Ayrıca, Avrupa'da barışın temelleri de tehdit altına girmekteydi.

— Bu nedenlerden dolayı, Varşova Paktı üyeleri «antlaşma hükümlerine», «dostluk ve işbirliği» ilkelerine uygun olarak, «Çekoslovak halkına gerekli yardım için harekete geçmişlerdir».

Sonradan da Sovyet basınında olayla ilgili olarak çıkan pek çok yazıda işlenen belli başlı temalar bunlar olmuştur.

İşgalden hemen üç gün sonra, 23 Ağustos'ta, Çin başbakanı Çu En-lay, Pekin'deki Romanya Büyükelçiliğinde Romanya'nın kuruluş gününü kutlama toplantısında, bu konuyla ilgili olarak son derece önemli bir konuşma yapacaktır. Çin Komünist Partisi'nin görüşlerini yansıttığı açık olan konuşmada⁸³ işgal, «faşist kuvvet politikası gösterisi» olarak nitelendiriliyor ve ayrıca şu unsurlara yer veriliyordu :

— Olay, modern revizyonizm'in tam olarak iflâs ettiğini göstermektedir. «Çin hükümeti ve halkı Sovyetler Birliği'ni ve ortaklarını şiddetle kınar ve Çek halkını, istilâya karşı kahramanca direnişinde destekler».

— Sovyet «yönetici kliğinin» amacı : Çek «revizyonist kliniğinin» ABD'nin başını çektiği Batı ülkelerine doğrudan doğruya kendisini «kiralamasını» ve bu durumun sonradan kontrol edilemeyecek zincirleme reaksiyonlara yol açmasını önlemektir. Bu durum, büyük devlet şovenizminin ve yıllardır uygulanan Kruşçef revizyonizminin kaçınılmaz sonucudur.

Çu En-lay, olayı Hitler'in Çekoslovakya'yı istilâsı ve ABD'nin Vietnam'a saldırısı ile kıyaslamakta ve «Sovyet döneği uzun zamandır bir sosyal emperyalistler ve sosyal faşistler çetesi haline gelmiştir» demektedir. «Sosyal emperyalizm», Lenin'in II. Enternasyonal liderlerini tanımlamak için kullandığı bir kavramdır : «lâfta sosyalist, eylemde emperyalist» anlamına gelmektedir. Çin komünistleri de, Sovyetler Birliği'nde kapitalizme geri döndüğünü ve ortaya çıkan ayrıcalıklı burjuva azınlığın, ekonomik ve askerî yollarla, diğer Doğu Avrupa ülkelerini kontrol altında tutup sömürdüğünü ileri sürmektedirler. Çin yöneticilerine göre bu istilâ Çek halkını eğitmiştir, Çekler zamanla uyanacak ve olayların asıl nedeninin modern revizyonizm olduğunu göreceklerdir.

(83) *Peking Review*, C. XI, No : 34 (Aug. 23, 1968); [Çekoslovakya olayı dolayısıyla 34. sayıya ek] s. III-IV.

27 Ağustos'ta yayımlanan «Sovyet-Çek Görüşmeleri Hakkında Komünike» ve 18 Ekim'de onaylanan Çek-Sovyet Antlaşması («Sovyet Birliklerinin Geçici Olarak Çekoslovakya Topraklarında Kalmasına İlişkin Antlaşma»), Çin basınının alaylı ama çok sert eleştirilerine hedef olmuştur.⁸⁴ Çinlilere göre, bütün bunlar Sovyet işgalini meşrulaştırmak için yapılmaktadır; çeşitli «muğlâk» kavramları içeren bu antlaşma da ABD ile Sovyetler Birliği'nin dünyayı yeniden bölüşmek için yaptıkları işbirliğinin amaçlarına uygundur. Çinlilere göre bu iki devlet yöneticileri Vietnam, Orta Doğu, nükleer silâhsızlanma meselelerinde olduğu gibi Çekoslovakya konusunda da ya önceden ya da sonra *zımnî* anlaşmaya varmışlardır.

Bu dönemde, Çekoslovak halkını desteklemek amacıyla Çin'in çeşitli şehirlerinde kitle gösterileri yapılmakta ve hattâ sinemalarda işgali ve Çek halkının direnişini yansıtan belge filmleri gösterilmektedir.

12 Kasım'da, Polonya Birleşik İşçi Partisi'nin V. Kongresinde bir konuşma yapan SBKP Birinci Sekreteri Brejnev, dünyada geniş yankılara yol açan «sınırlı egemenlik» doktrinini ortaya attı. Brejnev işgali meşrulaştırmak için yeni bazı gerekçeler ortaya atıyor ve olayı «zorunlukların ortaya çıkardığı olağanüstü bir tedbir»⁸⁵ olarak nitelendiriyordu. Brejnev konuşmasında, sosyalist ülkelerin egemenliğine tam bir saygı beslediklerini ama «sosyalizme düşman iç ve dış güçler» bir sosyalist ülkenin gelişmesini kapitalist rejime döndürmeye çalışırsa ve o ülkede «sosyalizm ve sosyalist toplum bütünüyle tehdit edilirse», o zaman meselenin sadece sözkonusu ülkenin değil, bütün sosyalist topluluğun ortak meselesi haline geleceğini ileri sürmekteydi.⁸⁶ Sovyet liderlerinin bu terimi hiç kullanmamış olmalarına rağmen, «sınırlı egemenlik» doktrini adı verilen görüş özetle budur.

Çekoslovakya meselesi, dünyada yarattığı yankıların yanı sıra Moskova-Pekin arasındaki çelişmelerin büsbütün derinleşmesine de yol açmıştır. Çin basını 1969 yılı ortalarına kadar bu konu üzerinde sürekli yayın yapmış, bu konuyla ilgili olarak Sovyet yöneticilerine en ağır saldırıları yöneltmiştir. Bu saldırıların en özlü ve yoğun ifadesini Çin Komünist Partisi Başkan Yardımcısı Lin Biao'nun şu sözlerinde bulmak mümkündür :

«Saldırısını, Yağmasını haklı gösterebilmek için, Sovyet Reviz-

(84) Bkz. *Peking Review*, C. XI, Sayılar : 35, 37, 43, 44. (1968).

(85) *Current Digest*, C. XX, No : 46 (Dec. 4, 1968), s. 4.

(86) *Ibid*, s. 4-5.

yonist dönek kliği 'sınırlı egemenlik' teorisi, 'uluslararası diktatörlük' teorisi ve 'sosyalist topluk' teorisi adı verilen şeylerin reklâmını yapmaktadır. Bütün bu lâfların anlamı nedir? Bunun anlamı, onun egemenliği sınırsızken sizinkinin 'sınırlı' olmasıdır. Ona boyun eğmiyor musunuz? O zaman üzerinizde 'uluslararası diktatörlük.. yani yeni çarların yönetimindeki' sosyalist topluluğu kurmak için diğer ülkelerin halkları üzerinde bir diktatörlük uygular».⁸⁷

Çin - Sovyet Sınır Çatışması :

1968 yılı olaylarının getirdiği birikim sonunda 1969 yılı Mart ayında en büyük patlama meydana geldi. 2 Mart günü, Sovyetler Birliği'nin Çin Halk Cumhuriyeti ile Uzak Doğu sınırını meydana getiren Ussuri Nehri üzerindeki Çenpao (veya Damanski) adasında iki devletin silâhlı kuvvetleri arasında büyük çapta sayılabilecek bir çatışma oldu.

Çinlilerle Sovyetler arasındaki sınır meselesi, 1964 yılından beri tartışılmaktadır. Mesele hakkında tam bir fikre sahip olmak mümkün değildir, çünkü, iki taraf genellikle birbirine zıt iddialar ileri sürmektedirler. Genel olarak belirtirsek, Çinliler bugünkü Sovyet sınırınının Çarlık Rusyası tarafından Çin'e zorla kabul ettirilmiş olan haksız Aigun (1858) ve Peking (1860) Antlaşmaları ile çizilmiş olduğunu söylemektedirler. Çinliler, eşit olmamalarına rağmen bu antlaşmalarla belirlenen sınırı esas olmayı kabul ettiklerini, çıkmış olan uyuşmazlıkların tamamen bu sınıra göre çözümlenmesini istediklerini, ama Sovyetler'in bu önerilere yanaşmadığını söylemektedirler. Bu görüşe göre, Sovyetler şimdiki sınırı ihlâl ederek işgal ettikleri toprakları ellerinde tutmanın yollarını aramaktadırlar.

Sovyet tarafı ise, sözkonusu antlaşmaların eşitsiz (haksız) olduğu görüşünü kabul etmemekte, bununla birlikte, o da Çin tarafının söylediğine benzer şekilde *status quo*'yu korumayı hedef alan yeni bir antlaşma yapılmasını önermektedir. Sovyetlere göre, Çinliler yeni bir antlaşma için görüşmeler yapılmasına razı olmaktadır. Her iki taraf da öteki tarafın Çin-Sovyet sınırı meselesini görüşmeler yoluyla çözüme ulaştırmaya yanaşmadığını, sınırdaki *status quo*'yu sürekli olarak bozarak olaylara sebep olduğunu ileri sürmektedir.

(87) Lin Biao, Çin Komünist Partisi'nin IX. Millî Kongresinde, 1 Nisan 1969'da okunan Rapor, **Peking Review**, C. XIII No: 18 [özel sayı] (Apr. 30, 1969); s. 16 vd.

İşte, zaman zaman şiddetlenmesine rağmen genellikle sessiz bir mücadele biçiminde süregelen sınır meselesi, yukarıda anlatmaya çalıştığımız konjonktürel nedenlerden ötürü birdenbire alevlenmiş ve iki ülkeyi neredeyse bir savaşın eşiğine kadar getirmiştir. 2 Mart 1969 tarihinde başlayan çatışmanın teknik ayrıntılarına inmek gereksiz ve şimdilik imkânsızdır. Sadece şunu belirteyim ki, Sovyetler, eski antlaşmalara dayanarak kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri Çenpao (Damanski) adasında, Çin askerlerinin tuzak kurarak Sovyet birlikleri üzerine saldırıya geçtiklerini ileri sürerlerken, Çinliler de adanın, «haksız antlaşmalar çerçevesinde bile» tartışılmaz biçimde kendilerine ait olduğunu, dolayısıyla adada Çin sınır muhafızlarının sürekli olarak bulunduğunu ve bir «tuzak» kurmanın sözkonusu olmayacağını belirtiyorlardı. Çinliler, seyrüsefere elverişli sınır nehirlerinde, en kuvvetli akıntı çizgisinin (thalweg hattının) adaların mülkiyetini tayin eden sınır olduğunu belirten devletler hukuku kuralını görüşlerine dayanak noktası olarak almaktaydılar.⁸⁸

Çatışmanın yarattığı gerilim çok büyük oldu, Mart ayı boyunca iki tarafın karşılıklı protestoları ve sert notaları birbirini kovaladı. Bu sırada, her iki ülkede de büyük kitle gösterileri yapılmakta, basında belki de o tarihe kadar görülmuş en ağır dille sürekli yayın yapıldığı göze çarpmaktaydı. Gerek Sovyet, gerekse Çin hükümetleri birçok defalar görüşme teklifleri ileri sürdülerse de Mart-Ağustos ayları arasında durumda bir değişme olmadı. Hem Amur ve Ussuri'de, hem de Sinkian-Kazakistan sınırında yeni silâhli çatışmalar görüldü. Bu dönemde gerilim en yüksek noktasına ulaşmış, muhtemel bir savaşın fiilî hazırlıklarına girişilmişti. Yüksek gerilim, fiilî çatışmanın başlamasından ancak altı ay sonra belli ölçüde azaldı: Sovyet liderlerinden Kosigin, Eylül ayında, Hanoi'de Ho Şi Minh'in cenaze törenine katıldıktan sonra Pekin'i ziyaret etti ve Çin parti ve devlet liderleriyle görüşmeler yaptı. [Bu görüşmelere, Kuzey Vietnam ve Romanya liderlerinin önayak olduğu sanılmaktadır.] Ekim ayından itibaren de sınır meselesinin görüşülmesine başlandı. Görüşmeler, önemli bir sonuca ulaşılmaksızın bugün de devam etmektedir.

Çin Komünist Partisi'nin IX. Millî Kongresi :

Sınır çatışmasının ve bundan doğan gerilimin bütün şiddetiyle süregeldiği bir dönemde, 1969 Nisanında Çin Komünist Partisi, bir

(88) *Ibid.*, C. XII, No : 12 (Mar. 21, 1969), s. 12.

süreden beri ilk defa Kongre topluyordu : IX. Millî Kongre. Bu Kongre, Büyük Proleter Kültür İhtilâli'nin sonucunu ve Mao Zedung çizgisinin Parti'de ve ülkedeki zaferini belirlemekteydi.

Kongrenin önemli özelliğini, Çin Komünist Partisi Başkan yardımcısı ve Millî Savunma Bakanı Lin Biao'nun okuduğu uzun rapor meydana getiriyordu.⁸⁹ Daha önce de sözünü ettiğimiz bu rapor 1 Nisan'da okunmuş, 14 Nisan'da kabul edilmiştir ve sekiz ana bölümden meydana gelmektedir. Esas olarak Büyük Proleter Kültür Devrimi'ni, buna yol açan nedenlerle birlikte uzun boylu tahlil eden raporda, «proletarya ile burjuvazi arasındaki iktidar mücadelesi, bir ölüm kalım mücadelesi oldu»⁹⁰ denilmektedir. Lin Biao, devrimin zaferle sonuçlandığını ve iktidardaki kapitalist yolu tutan Liu Şao-çi ve izleyicilerinin tasfiye olduğunu belirtmekte ve fakat ideolojik ve siyasal alanlarda sınıf mücadelesinin hiçbir şekilde bitmediğini ve «iki sınıf, iki çizgi, iki yol arasında» uzun süre keskin bir mücadelenin devam edeceğini öne sürmektedir.⁹¹ Bu, proletarya diktatörlüğü altında devrimin sürdürülmesi teorisidir.

Konumuzu asıl yakından ilgilendiren, Raporun VII. bölümüdür. Bu bölümde Sovyetlerle olan ilişkiler ele alınmaktadır. Çin komünistleri Sovyet yönetimini de bir «kâğıttan kaplan» olarak nitelemekte ve dünyadaki başlıca çelişmeleri şöyle sıralamaktadırlar : «Bir yanda ezilen uluslarla, öte yanda emperyalizm ve sosyal emperyalizm arasındaki çelişki; kapitalist ve revizyonist ülkelerde proletarya ve burjuvazi arasındaki çelişki; emperyalist ve sosyal emperyalist ülkeler arasındaki ve emperyalist ülkelerin kendi aralarındaki çelişki; bir yanda *sosyalist ülkelerle*, öte yanda emperyalizm ve *sosyal emperyalizm arasındaki çelişki*»⁹² Çin-Sovyet ilişkilerinin içinde bulunduğu aşamayı gayet kesin bir biçimde ifade eden bu pasajdan sonra Raporda «Sovyet sosyal emperyalizmi»nin niteliği tahlil edilmektedir. «Sovyet revizyonist dönek kliği... içerde Sovyet halkının ezilişini yoğunlaştırmış ve kapitalizmin her alanda geri dönüşünü hızlandırmıştır. Dışarda, Amerikan emperyalizmi ile yaptığı işbirliğini ve çeşitli ülkelerin devrimci mücadelelerinin bastırılması faaliyetlerini artırmış, çeşitli Doğu Avrupa ülkeleri ve Doğu Moğolistan üzerindeki kontrol ve sömürüsünü

(89) Raporun tam Türkçe metni için bkz. : **Türk Solu**, Yıl 2, Sayılar : 85 - 89, (1969).

(90) **Ibid**, No : 86 (8 Temmuz 1969), s. 11.

(91) **Ibid**, No : 87 (15 Temmuz 1969), s. 9.

(92) **Ibid**, No : 88 (22 Temmuz 1969), s. 11. (altını biz çizdik).

fazlalaştırmıştır... Çekoslovakya'yı işgal için yüzbinlerce askerini göndermesi ve toprağımız Çenpao adasında Çin'e karşı yaptığı silâhlı kışkırtmalar; Sovyet revizyonizminin son zamanlarda sahne ne koyduğu iki iğrenç oyundur».⁹³

Çin-Sovyet uyuşmazlığına ışık tutan çok önemli bir belge saydığımız raporda daha sonra, ABD ile Sovyetler Birliği'nin Çin'e karşı beraberce büyük çapta bir saldırı savaşı açmaları ihtimalinden sözedilerek, Çin'in hazırlıklı bulunma zorunluluğuna işaret edilmektedir. VII. Bölüm şu dikkate değer sözlerle son bulmaktadır: «*Bütün ülkeler halkları ayaklanmaktadırlar. Amerikan emperyalizmine ve Sovyet revizyonizmine karşı yeni bir tarih dönemi açılmıştır... Dünya işçileri, ezilen halkları ve ulusları, birleşiniz: Amerikan emperyalizmini, Sovyet revizyonizmini ve onların uşaklarını gömünüz!*»⁹⁴

Çin Komünist Partisi'nin IX. Kongresine, genel uygulamanın aksine, başka partilerden temsilci çağırılmamıştı. Gelen kutlama telgraflarından ise ancak dört tanesi,—Arnavutluk, Romanya, Kuzey Vietnam ve Gine—, iktidarda bulunan partiler tarafından çekilmişti. Ancak, bu durumun Çin Komünist Partisi'nin dünyadaki gerçek etkisini göstermeyeceği şüphesizdir. Sovyetlerin Kongre'ye tapkisi ise beklenebileceği gibi, çok sert olmuştu. Örneğin, 2 Nisan 1969 tarihli *İzvestiya* gazetesi Kongre'yi «Maoist bir fars» olarak niteliyor ve şu eleştirileri yöneltiyordu:⁹⁵ Kongre sonunda delegeler seçimle değil, «yukarıdan tâyin» yoluyla gelmiştir. Mao Zedung Çin Komünist Partisi'ni tahrip etmiş ve orduyu herşeye hakim kılarak askerî bir diktatörlük kurmuştur. Sovyet basınının Kongre'den çıkardığı bir başka sonuç da Çin komünistlerinin, Güneydoğu Asya'da ve başka bölgelerde karışıklıklar çıkartmak ve Sovyetler Birliği ile ABD'ni savaştırmak istediği yolundadır.

Çin Komünist Partisi'nin IX. Kongresi konusunda Arnavutluk, Romanya ve —Çekoslovakya'nın işgalinden sonra Çin'le devletler arası ilişkileri düzeltme yolunu tutan— Yugoslavya dışında bütün Doğu Avrupa ülkeleri, bir blok halinde Sovyet basını ile aynı paralelde yayın yapmıştır.

Komünist Partileri Moskova Konferansı :

Sınır çatışmasıyla başlayan büyük gerginliğin süregeldiği bir

(93) *Ibid*, No : 89 (29 Temmuz 1969), s. 9.

(94) *Ibid*, s. 11.

(95) *Keesing's*, 1969-1970, s. 23377.

sırada, Çin Komünist Partisi'nin IX. Kongresinden iki ay sonra, Kruşçef döneminden beri hazırlığı yapılan Komünist Partileri Uluslararası Konferansı nihayet Moskova'da toplandı. Konferansa katılan partilerin sayısı 75'ti. Bu sayı, bundan önce yapılan «81 Parti Toplantısı»na göre bir düşmeyi belirlemekteydi; ayrıca, sayıları gitgide çoğalan Çin yanlısı (Marksist-Leninist) komünist partilerinin de çağırılmadıkları gözönüne alınırsa, Konferansın her şeyden önce nicelik bakımından zayıf olduğu ortaya çıkar.

Konferansta yapılan konuşmalarda, Romanya Komünist Partisi 1. Sekreteri Ceaucescu'nun şiddetli itirazlarına rağmen Çin'e karşı ciddi saldırılar yöneltildi. Özellikle Polonya Birleşik İşçi Partisi lideri Gomulka'nın ve Brejnev'in konuşmalarında Çin komünistleri bir «sol» sapma içinde bulunmakla, uluslararası komünist hareketin ve barışsever güçlerin birliğine büyük zararlar getirmiş olmakla, yine komünist hareket içinde liderlik ve hegemonya peşinde koşmakla suçlanmaktaydı. Konuşmalarda en çok yer verilen unsurlardan biri de «birlik arzusu» idi.⁹⁶

Konferans sonunda imzalanan «nihaî belge» ise Çekoslovakya meselesine ve «Brejnev doktrini»ne olduğu gibi Çin Komünist Partisi ile olan ayrılıklara da doğrudan atıfta bulunmamaktaydı.⁹⁷ Genel olarak dünya şartlarının oldukça soyut bir tahlilinin yapıldığı belgede, yeni bir fikir bulunduğu söylenemez. Metne baştan başa damgasını vuran tema şudur: «... emperyalizme, gerici ve savaşçı kuvvetlere karşı ... komünistlerin bütün anti —emperyalist güçlerle eylem birliğine girmeleri zorunludur».⁹⁸ Belgede ideolojik ayrılık konusuna dolaylı olarak değinilmekte, sosyalist ülkeler arasında ekonomik gelişme farklılıklarından, sosyal sebeplerden, uluslararası bir durumdan ya da ulusal özelliklerden dolayı bir «uzaklaşma» olabileceği belirtilmekte ve şöyle denmektedir: «bunlar proleter enternasyonalizmi temeline bağlı kalarak, tartışmalar yaparak... ortadan kaldırılabilir, kaldırılmalıdır. Bu gibi şeyler emperyalizme karşı birleşmiş sosyalist devletler cephesini bozacak güçte olmamalıdır».⁹⁹

Konferansın bu ana belgesi, 75 Parti'den 66'sı tarafından imza edilmiştir. Ama, çok çeşitli noktalarda çekinceler konması, Sovyet görüşlerinin derin izlerini taşıyan belgenin genel olarak muğ-

(96) *Ibid*, s. 23437 vd.

(97) Tam Türkçe metin için bkz.: *Türk Solu*, Yıl 2, Sayılar: 85-89 (1969).

(98) *Ibid*, No: 85 (Temmuz 1969), s. 8.

(99) *Ibid*, No: 87 (15 Temmuz 1969), s. 8.

lak, ve yuvarlak sözlerle dolu olması ve bir çok önemli partinin Konferans'ta mevcut bulunmaması, Çin'e karşı istenen başarının pek sağlanamadığını gösteren olgulardır.

S O N U Ç :

Çin Halk Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin son beş yıllık dönemini yukarıda özetlemeye çalıştık. İçinde bulunduğumuz 1970 yılında uyumsuzluğa eklenen yeni boyutlar nelerdir? Önemli bir gelişme, Çin'in bir uzay aracını dünya çevresinde bir yörüngeye yerleştirmesidir. «Doğu Kızıdır» şarkısının araçtan yankılanan melodileri artık Çin'in de uzay devletleri arasına girdiğini ve uzak olmayan bir gelecekte Amerikan Kıtasını dövebilecek kıtalararası balistik füzeler yapabileceğini ilân etmektedir. Kısa zamanda gösterdiği bu gelişme, Çin'in uluslararası alanda büyük bir politik güç olarak ortaya çıkmakta olduğunu göstermektedir. Öte yandan, Güneydoğu Asya'da Çin-Sovyet ilişkileri açısından büyük önem taşıyan yeni gelişmeler olmaktadır. Kamboçya'da bir darbe sonucu gelen Amerikan yanlısı hükümete karşı Pekin'de eski başkan Sihanuk yönetiminde bir devrim hükümeti kurulmasına ve bu ülkede hızla gelişen bir silâhlı mücadele başlatılmasına Çin yardımcı olmuştur; Sovyetler ise Pekin'de kurulan hükümeti değil, darbe ile gelen Amerikancı hükümeti tanımaktadırlar. Çin liderleri ayrıca Mayıs ayında Üç Hindicini Halkının (Vietnam, Kamboçya, Laos) «Amerikan emperyalizmine karşı Zirve Toplantısı» yapmalarına da önyak olmuşlardır. Bunlar, özellikle bu bölgede Sovyetler Birliği aleyhine Çin nüfuzunun belirgin şekilde artmasına yol açan gelişmelerdir.

Taraflardan birinin «nüfuzunun artması» ne anlama gelmektedir? Bu sorunun cevabı, çalışmamızda esas olarak tespiti uğraştığımız husustur : Başından beri göstermeye çalıştık ki, bugün, her ikisi de bilimsel sosyalizmin ilkelerini savunduğunu iddia eden, fakat birbirinden tamamen ayrı nitelikte, neredeyse iki ayrı dünya görüşü niteliğinde, iki ayrı çizgi meydana gelmiştir. Ve doğal olarak, uluslararası komünist hareketin monolitik niteliği ve Sovyetlerin rakipsiz liderlik durumu hayli gerilerde kalmıştır. Pekin'in ya da Moskova'nın uluslararası alanda nüfuzunun artması, bu merkezlerin temsil ettiği çizgilerden birinin dünya halklarının mücadeleleri üzerinde daha çok etkili olması anlamına gelir. Bugün Asya'nın, Afrika'nın ve Latin Amerika'nın pek çok ülkesinde bu merkezlerin görüşlerini izleyen ve birbirleriyle kıyasıya mücadele

eden ayrı komünist partileri mevcuttur. Pekin çizgisini izleyen parti ve gruplar, Çin Komünist Partisi'nin stratejik ilkeleri çerçevesinde, kendi ülkelerinin şartlarına uygun bir biçimde devrimci mücadelelere önderlik etmekte ve gittikçe ağırlık kazanmaktadırlar. Moskova paralelindeki komünist partileri ise, Sovyet Partisi'nin temel görüşlerine uygun olarak, genellikle ülkelerinde iktidarda bulunan gruplarla belli konularda uzlaşma yolunu tutmakta ve daha çok, mevcut düzen çerçevesi içinde değişiklikler yapmak için çaba göstermektedirler.

Çin Komünist Partisi'nin, dünya yüzünde artan bir politik ve ideolojik ağırlık kazanmasıyla birlikte, Sovyetlerin Çinlileri uluslararası planda tecrit ettirme çabalarının da başarısızlığa uğramış olduğu kesinlikle söylenebilir. Çatışmanın daha önceki aşamalarında ortaya çıkan ve «tarafsız» bir nitelikte görünen Küba-Kuzey Kore-Kuzey Vietnam çizgisi bugün artık yoktur; Küba Komünist Partisi hemen hemen tamamen Sovyet tarafına yaslanırken, Kore ve Vietnam Partileri gitgide daha fazla Pekin çizgisine yönelmektedirler.

Uyuşmazlığa temel teşkil eden önermeleri gördükten sonra yapabileceğimiz genel değerlendirmede şu sonuca varabiliriz: Çin komünistleri çağımızda —batılı yazarların terminolojisiyle— «ortodoks marksizm»i temsil etmektedirler; ¹⁰⁰ yani Marksizm-Leninizm'i, temel ilkelere ayrılmadan çağımız şartlarına uygulama çabasındadırlar. Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile onun çizgisindeki partilerin yöneticileri ise sözkonusu ilkeleri daha çok ikinci plana alıp, içte ve dışta olayların gidişine uygun «pragmatik» bir politika izleme yolunu tutmuşlardır.

İki parti arasında doruğuna varmış bulunan uyuşmazlık, iki devlet arasındaki ilişkileri de derinden etkilemektedir; ancak, sadece bu olgudan hareket edilerek doğru sonuçlara varmak mümkün olmayabilir. Çünkü, devletler arasındaki ilişkiler zamanla geçici ve yüzeysel olarak düzelebilmektedir. Önemli olan temel ilkeler üzerinde bir anlaşma olup olamayacağı meselesidir. Çin ve Sovyet Partileri arasındaki ilişkilerin incelenmesi, bizi uyuşmazlığın çözülmez nitelikte olduğu sonucuna götürmektedir. Çinlilerle Sovyetlerin eskiden olduğu gibi aynı doğrultuda bir politika izlemeleri

(100) Hindistan'da silâhlı köylü mücadelelerine önderlik eden Hindistan Komünist Partisi (Marksist-Leninist)'nin lideri Çaru Mazumdar, çağımızda dünyada sadece iki sosyalist devletin, Çin ve Arnavutluk'un bulunduğunu söylemektedir.

artık sözkonusu olamaz. Böyle bir uzlaşmanın gerçekleşmesi, uzun vâdede, iki ihtimalden birinin gerçekleşmesi anlamına gelir: Ya, Lin Biao'nun dediği gibi «...sosyal emperyalizm ile sosyalist devletler arasındaki çelişme... *devrim* yoluyla çözülecek» yani Sovyetler Birliği'nde yeni bir proletarya devrimi olacaktır; ya da Çin Komünist Partisi'nin yönetimini, Sovyet yöneticilerinin görüşlerini paylaşan yeni bir Liu Şao-çi ele geçirecektir. Şu anda söylenebilecek tek şey, Çin-Sovyet çatışmasının, iki çizgiden biri uluslararası komünist hareket içinde kesin olarak hâkim olana kadar süreceğidir. Bunun, dünya devrim hareketinin temel meselesi olduğuna şüphe yoktur.